

Iván Bertonceľ-Johan

Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske leta 1941

Dogodki, ki sem jih opisal za leto 1941 v tem članku, so v glavnem moja osebna doživetja. V nekaterih primerih sem se zaradi povezanosti dogodkov dotaknil tudi takih, katerim sem osebno prisostvoval. Spominjam se jih iz obravnav in posvetovanj, ki smo jih imeli v času organizacijskih priprav za NOB v vojnorevolucionarnem komiteju jeseniškega okrožja, ali pa potem v štabu Cankarjevega bataljona. Vmes so dogodki, o katerih sem zvedel od Stanka Žagarja, člana Pokrajinskega partijskega vodstva za Gorenjsko. Vse to utemeljujem. Bil sem z njim v stalnem stiku od julija 1941, ko je prišel na Gorenjsko, do njegove smrti 27. marca 1942. Z Jožetom Gregorčičem pa naju je vezala borba od začetka okupacije. Menim, da je kljub takemu značaju opisovanje dogodkov leta 1941 še zelo skromen prispevek za zgodovino osvobodilne vojske, če jo gledamo v celoti. Potrebno je zbrati celotno gradivo pri preživelih borcih, aktivistih, zapornikih, izsedljencih in podpornikih narodnoosvobodilnega gibanja. Vse pripombe na moj sestavek, vsi popravki ali dodatki bodo lahko le obogatili zgodovino NOB na Gorenjskem, ki za leto 1941 zaradi objektivnih razmer ne razpolaga skoraj z nobenimi pisanimi dokumenti.

Nastopajoče leto 1941 je pozornemu spremljevalcu mednarodnih in notranjih političnih dogodkov vsak dan prinašalo nova presenečenja. Vse politično in družbeno življenje pri nas se je odvijalo pod vtisom strahovitega besnenja druge svetovne vojne, ki je trajala že več kot leto dni in zajela mnogo držav.

Gorenjsko je z zahodne strani že več kot 15 let obkrožal italijanski fašizem, v letu 1938 pa se je z okupacijo Avstrije pomaknil do Karavank tudi nemški nacizem. Oba sta očitno stegovala svoje krvoločne kremlje po naši lepi zemlji. Za slehernega rodoljuba je bilo zaskrbljujoče tudi to, da je jugoslovanska reakcija v strahu pred lastnim ljudstvom vidno pripravljala kapitulacijo pred nemškim in italijanskim fašizmom.

V tem usodnem trenutku je tudi na Gorenjskem krepko stopila na plano Komunistična partija. Že vrsto let prej je opozarjala na nevarnost fašizma in vojne. V tem času sta na Gorenjskem, na področju sedanjega okraja Kranj, obstajala Okrožni komite na Jesenicah in Okrožni komite v Kranju. Partijske organizacije so bile v vseh industrijskih središčih na Jesenicah, v Trziču, Kranju, Škofji Loki in v večjih naseljih; v manjših naseljih so bili posamezni komunisti ali simpatizerji partije. Lahko trdim, da je javno mnenje večinoma usmerjalo predvsem Komunistična partija

po svojem organizacijskem omrežju in s tem po drugih množičnih organizacijah po vsej Gorenjski, predvsem pa v tovarnah. Še poseben pomen je v tem času imela partijska konferenca, ki je bila 2. februarja 1941 na Lipcah pri Blejski Dobravi; prisostvovala sta ji tudi Boris Kidrič in Aleš Bebler.

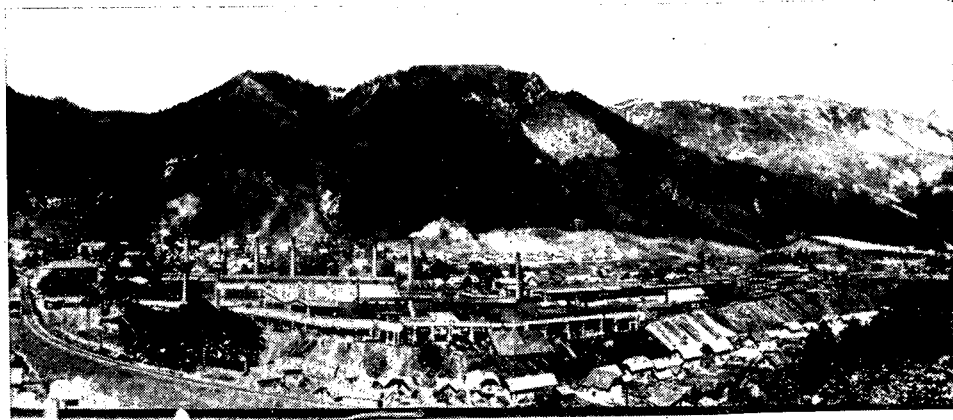
Na tej konferenci smo obravnavali zunanji in notranji politični položaj. O tem je govoril Kidrič. Poudaril je nevarnost, ki preti Jugoslaviji od nemškega in italijanskega fašizma, zato ker se naša vlada obnaša izdajalsko in se povezuje s fašistično osjo. Opozoril nas je, da moramo biti pripravljeni na velika dogajanja, da moramo ljudem pojasnjevati povsem odkrito, kaj nam fašizem prinaša, in razkrinkovati izdajalsko vlogo jugoslovanske vlade. Treba se je boriti, da Jugoslavija prizna Sovjetsko zvezo. Poleg tega je konferenca obravnavala dejavnost partijske organizacije na Jesenicah. Iz te organizacije sta bila izključena dva člana, več pa je bilo kaznovanih, ker so nastopili proti izvršitvi sklepa CK o organizaciji javnih demonstracij proti draginji, proti fašizmu in vojni. Poudarjali smo, da nastopa čas, ko morajo posamezni komunisti nastopiti na javnih zborih, da jih množice vidijo, četudi bi prišlo do aretacije. Konferenca je ugotovila, da so takšno akcijo uspešno izvršili samo v Trziču.

Razgibanost in razpoloženje prebivalcev na Gorenjskem je prišla do izraza na političnih manifestacijah na Jesenicah, ko so po pozivu vojaških oblasti odpeljali vidnejše komuniste v taborišče v Ivanjico. Po vsej Gorenjski, zlasti v krajih, kamor so segali delavci tovarn, so takrat odmevali protesti proti kapitulantski vladi Cvetković-Maček, ki se je bratila s predstavniki osi Rim—Berlin. Često so bile postavljene zahteve za priznanje Sovjetske zveze, za strmolavljenje obstoječega režima, proti vojni in fašizmu. Ob takšni priliki so na Javniku aretirali tri delavce. Demonstracije so bile tudi 27. marca ob pristopu Jugoslavije k osi Rim—Berlin. Posebno številne so bile te demonstracije, ko so na poziv KP odhajali borci prostovoljno na obrambo Jugoslavije. Temu pozivu so se v Kranju in drugod množično odzvali primorski emigranti, organizirani v društvu »Soča«; ko so odhajali, so jih spremljale v Kranju velike demonstracije, posebno na železniški postaji.

Kljub pripravljenosti in dobri volji prebivalcev Gorenjske, predvsem pa delavcev, za obrambo, je okupator po umiku naše vojske vkorakal v deželo brez večjih težav. Tisti, ki niso že prej spoznali vloge vladajočih jugoslovanskih krogov, so bili v tem trenutku še bolj iznenadeni.

Najprej je iz Trbiža skozi Gorenjsko prikorakala italijanska okupatorska vojska, nato so prišli Nemci. Lahko trdim, da je v vsej Gorenjski okupator naletel na splošni prezir. Le v Trziču in na Jesenicah so kulturnodovci, med njimi tudi Nemci, izobesili zastave s kljukastim križem. Manjše skupine le-teh so nemškim fašistom priredile v teh dveh krajih sprejem. V Kranju pa so se Nemci ob prihodu na glavni trg znašli popolnoma osamljeni in doživeli splošni prezir. Ljudje so si jih s sovraštvom v srcu ogledovali izza vogalov in okenskih zaves.

Takoj po kapitulaciji stare jugoslovanske vojske sta me opozorila tovariša Jože Gregorčič in Rudi Papež, da je treba začeti z zbiranjem orožja. Zato sem sklical 20. aprila 1941 sestanek na Dobravi pri Bodljaju. Prisostvovali so mu Ivan Križnar, Anton Mohorič in še nekateri drugi. Dogovorili

Jesenice pred vojno — najstarejše in najmočnejše žarišče delavskega gibanja na Gorenjskem

smo se, da gredo ti tovariši na Ratitovec po orožje. Na tem sestanku smo tudi govorili, da je treba odstranjevati vsako malodušje med ljudmi.

Po okupaciji so bili tudi pri nas ljudje nekaj časa delno dezorientirani, posebno še zato, ker je petokolonska propaganda o nemški moči delovala zelo aktivno. Poleg tega so Nemci mnogim Slovincem dali delo pri popraviljanju ruševin in pri gradnjah porušenih objektov. Tudi okupacijska marka jim je prišla prav, da so zapeljali nekatere ljudi, vendar le toliko časa, dokler je bilo v trgovinah kaj blaga, oziroma dokler ni bilo vse racionirano, vstevši hrano na karte, to se pravi, dokler nacisti niso pokazali pravega okupatorskega obraza.

Da bi s svojimi demagoškimi gestami čimbolj uspevali, so fašisti začeli organizirati razne nemške socialne organizacije. Vzporedno so nas začeli popisovati ter razvrščati v kategorije in preverjati čistost rase, da bi zadostili svojim rasističnim namenom in ugotovili, koga naj bi z Gorenjske izselili. Prva faza je predvidevala selitev nacionalno zavednejše inteligence. Večino izobražencev so peljali v begunjsko graščino ali Šentvid in nato naprej v Srbijo. V poznejših fazah načrta so hoteli izseliti ostale, ki so jih pri popisu določili.

Selitev z domače grude je povzročila najmočnejši odpor, saj je pomenila najhujši zločin nad Slovenci na Gorenjskem. Ta sovražni akt nas je še bolj strnil. Še bolj smo se oklenili Komunistične partije. Kar se tiče drugih strank, smo odložili mnoga prejšnja strankarska nasprotja. Združevali smo se proti sovražnemu fašizmu, ki nam je kot narodu nastavil nož na vrat. Pri tem delu smo komunisti odigrali pomembno vlogo.

Ponovno se je naše ljudstvo prepričalo o sovražnem odnosu okupatorja, ko so Nemci z odloki ukinili slovenske šole, odstranili slovenske napise in v vse urade uvedli nemški jezik. Ta gesta okupatorja na Gorenjskem je prispevala k hitrejši in pravilnejši orientaciji in je dosegla, da se je tudi srednji sloj, predvsem pa mali kmet, tesneje povezal s proletariatom. V določenih krajih je bil odziv ljudi za narodnoosvobodilno gibanje celo večji na podeželju kot v razvitih industrijskih središčih. To je prišlo do

izraza posebno v pripravah za napad na begunjske zapore v začetku avgusta 1941, zlasti pa v decembrski vstaji v Poljanski in zgornjesavski dolini kakor tudi v blejsko-bohinjskem kotu.

Moram takoj povedati, da smo komunisti ob vseh teh dogodkih zelo intenzivno pripravljali vstajo. Jaz sem bil zadolžen, da delam na področju Kroepe, Dobrave, Otoč in Ljubnega do Lesc. Zavračali smo malodušje, ki se je pri nekaterih pojavilo, vlivali vero v lastne sile in v moč organiziranega boja pod vodstvom KP in ljudem kazali pot, da je naša rešitev samo v najodločnejši borbi. Sodeloval sem v široki akciji za zbiranje orožja, predvsem tam, kjer je vojska razpadla (na Ratitovcu itd.).

*

Konec maja 1941 sem bil pozvan preko Rudija Papeža v Ratibovec, gozdnat kraj v vzhodju Stola, med Mostami in Potokji. Tu je bil ustanovljen vojnorevolucionarni komite za jeseniško okrožje. Organiziral ga je Lojze Kebe.

Lojze Kebe nam je ob tej priliki govoril o nalogah tega komiteja in tudi vsakega zadolžil za določen teren. Odredil je na primer, naj jaz delam na spodnjem koncu okraja in naj se povežem z Alojzjem Hrovatom v Begunjah. Navzoči smo bili Jože Gregorčič, Polde Stražišar, Alojz Hrovat in jaz. Jožeta Ažmana, ki je bil prav tako član komiteja, iz neznanega vzroka na tem sestanku ni bilo. Gregorčič je prevzel vodstvo komiteja.

Kot sem kasneje zvedel, je bil v istem času organiziran tudi vojni komite za okrožje Kranj v sestavu: Franc Vodopivec, Rudi Papež, Anton Nartnik, Jože Janežič in Franc Mrak.

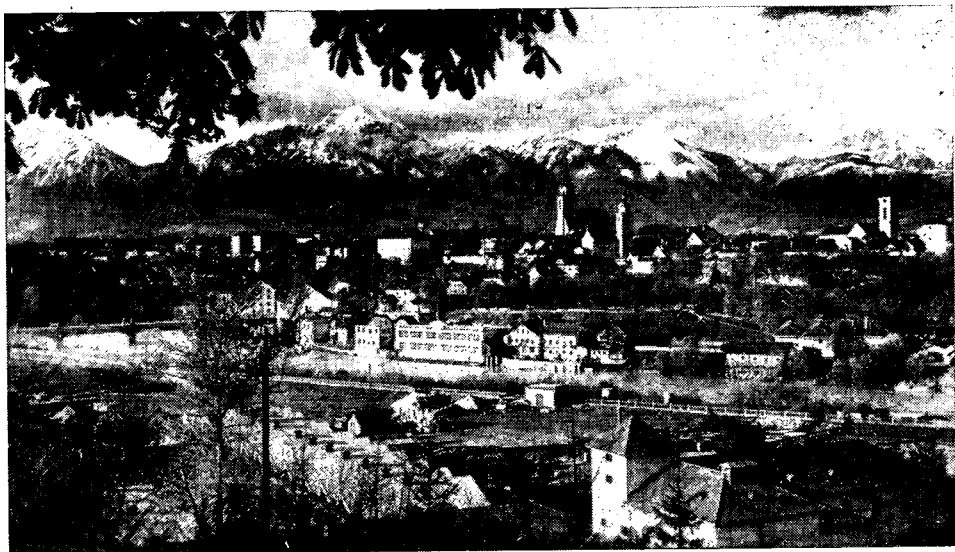
Prva naloga je bila, da še naprej z vso prizadevnostjo zbiramo orožje in municijo, da stalno vzdržujemo zveze z ilegalci, ki so se umaknili v gozdove. V tem času so namreč že stopili v ilegalo Jaka Bernard iz Koritnega in Oskar Pogačnik z Bleda, ki sta se utaborila na Jelovici, ter Jože Fink iz Tržiča.

Maja so Nemci aretirali na Jesenicah Venclja Perka, v Kranju pa Ivana Tomınca in dr. Jožo Vilfana.

V začetku junija sta Gregorčič in Vodopivec odšla na partijsko konferenco v Ljubljano, ki jo je vodil Edvard Kardelj; prisostvoval ji je tudi Aleš Bebler. Govorili so o nalogah vojnih komitejev in o pripravah za vstajo. V tem času so poleg drugih partijskih delavcev delovali na Gorenjskem še Lojze Kebe, Tomo Brejc in Mira Svetina.

Drugo sejo vojnorevolucionarnega komiteja smo imeli na Dobravi v Gozdu pod Gregoračem. Tu je namreč Gregorčič imel svojega brata in se je nekaj časa zadrževal pri njem. Ta sestanek je bil sredi junija, po vrnitvi Gregorčiča iz Ljubljane. Poudarjalo se je, da se morajo vsi kompromitirani komunisti umakniti v ilegalo.

Značilno je bilo, da Nemci do vojnega napada na ZSSR niso posebno marljivo preganjali komunistov. Nekaj dni pred tem napadom pa so začeli z aretacijami najprej španskih borcev, nato pa tudi drugih kompromitiranih komunistov. Pospešeno pa so iskali komuniste, ko je Nemčija z vojno šla na Sovjetsko zvezo. Nekaj dni pred tem napadom nas je vodstvo KP opozorilo, naj živimo polilegalno življenje, naj ne spimo več doma, da nas ne bi iznenadili z aretacijo. Dan napada Nemčije na Sovjetsko zvezo je bil

Kranj pred vojno — hitro rastoče industrijsko mesto in pomembno delavsko središče

za mas člane Partije signal, naj se umaknemo v ilegalo. Zato pomenijo zadnji dnevi junija in prvi dnevi julija 1941 množični odhod v partizame, v prvi vrsti komunistov in njihovih simpatizerjev z Jesenic, iz Kranja in Trziča. Odšli so tudi posamezni člani KP iz manjših naselij, s podeželja, kjer je obstajala partijska organizacija. Okoli teh središč in naselij, na primer Jesenic, Trziča, Kranja, Lesc, Dobrave, Begunj, Duple, Šenčurja, Gorij, Nomenja itd. so tako nastale manjše skupine partizanov, ki jih je skrbno povezal vojnorevolucionarni komite.

Konec junija 1941, ko sem bil že ilegalec, so me nenadoma povabili na sestanek, ki ga je sklical Lojze Kebe pri razvalinah starega smledniškega gradu. Odšel sem s kolesom preko Besnice, Stražišča in Mavčič. Sestanka so se udeležili tudi Polde Stražišar z Jesenic, zastopniki iz Kranja, Franc Vodopivec in dva zastopnika s kamniškega področja, ki ju nisem poznal. Ta sestanek je bil kratek, ker so Nemci šarili po gozdu. Kakor se spominjam, je Lojze Kebe poudarjal predvsem to, naj gredo v partizane tisti tovariši, ki so več ali manj kompromitirani.

Tu sem dobil tudi nekaj literature za okrožje Jesenice. Takoj po sestanku sem se z njo odpravil na pot nazaj. Kebe mi je dodelil svojega kurirja Ceneta, da mi pomaga odnesti literaturo. Ker je bila noč zelo temna, sva se s tovorom nekaj časa zadržala pod nekim kozolcem blizu Smlednika. Ob dveh ponoči sva nadaljevala pot kar po polju, med njivami. Ob šestih zjutraj sva prišla do Kranja. Bil je že dan, prekoračiti bi morala več prometnih cest, kar pa nama ni šlo v račun. Zato sva sredi polja izbrala gozdič in se zatekla vanj, da bi počakala noči. Opoldne sva dobila »gosta« — fanta in dekleta, ki sta iskala samoto, pa naletela na naju. Ker ju nisva poznala, sva bila prisiljena, da zaradi varnosti obdrživa »gosta« do večera.

Dne 1. julija sva s Cenetom prispela v Lesce. Tam sem se zadrževal nekaj dni ter se povezal s Strgovskim in Janezom Justinom. Organiziral sem sestanek tamkajšnjih komunistov in simpatizerjev, večinoma primorskih emigrantov, ki sem jim sporočil sklepe vojnega komiteja. Dogovarjali smo se o odhodu v partizane. V tem času sem bil v stiku tudi z Alojzjem Hrovatom v Begunjah.

Okoli 5.—8. julija sem dobil obvestilo, da moram spet na pot, na sestanek s Stanetom Žagarjem, ki smo ga na Mohorju pričakali štirje člani jeseniškega in kranjskega vojnorevolucionarnega komiteja, in sicer Stražišar, Nartnik, Janežič in jaz. Obvestil nas je, da bo 17. julija v območju planine Vodice — točen kraj bo določen kasneje — sestanek vseh vojno-revolucionarnih kakor tudi partijskih komitejev Gorenjske. Drugi tovariši so po dogovoru takoj odšli, da pravočasno obveste partijska vodstva o konferenci, jaz pa sem odvedel Stanka Žagarja na Vodice, kjer je bila partizanska skupina s tega območja. Nato sem tudi jaz odšel v Kropo, Dobravo, Otoče, Begunje, Lesce in Ljubno, da obvestim tovariše. Na konferenco so prispeli tovariši z Jesenic, iz Kranja, Tržiča, Bohinja in drugih krajev. Skupaj nas je bilo od 15—20 partijskih delavcev. Navzoča sta bila poleg Žagarja tudi Tomo Brejc, ki je istočasno zastopal kamniško okrožje, in Lojze Kebe.

Na tej konferenci smo pretresli politično situacijo, ki je nastala po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo. Ugotovili smo, da je po vsej Gorenjski že precej ilegalcev, ki so se umaknili, bodisi iz strahu pred aretacijo ali pa so se prostovoljno vključili v partizane. Sklenili smo, da morajo vojni komiteji tem ilegalcem posvečati veliko pozornost, tudi v zvezi z njihovo prehrano. Partijska vodstva morajo hkrati poskrbeti za razširitev Partije in OF, ter njenega vpliva na okolico. Ob tej razpravi je Žagar govoril o »Partizanskem zakonu«, ki ga je prinesel iz Ljubljane, ter o pozivu Sovjetske zveze, »Razvijte partizansko vojno tako, da se bo okupator počutil pri vas kot v oblegani trdnjavi«.

Po vsestranski razpravi o položaju, ki je trajala kakšnih pet ur, je konferenca sklenila:

— sistematično utrjevati in razširjati partijske organizacije in organizirati OF. Kompromitirani komunisti naj stopijo v ilegalo — odidejo v partizane;

— vse partizane takoj povezati v vojaške formacije — čete, odrediti poveljstva, in kakor hitro bodo dani pogoji, organizirati bataljon (govorili smo že tudi o poveljstvih za Gorenjski in Storžiški bataljon);

— intenzivno zbirati orožje in sistematično oboroževati partizane;

— takoj začeti z akcijami na manjše okupatorjeve postojanke, izvajati sabotaže v tovarnah in drugod, rušiti komunikacije, organizirati diverzije ter uničevati sovražnikovo živo silo;

— partizani naj se prehranjujejo samo s pomočjo terenske organizacije.

Takoj nato so se udeleženci konference razšli vsak na svoj teren; da izvršijo sprejete sklepe. Partija je v tem času dajala največji poudarek organizaciji partizanske vojske. Jože Gregorčič je odšel z Jeseničani v jeseniški kot z namenom, da tamkajšnje tri partizanske skupine poveže v četo in da ukrenejo vse, kar je potrebno na območju Jesenic. Naj navedem, da je 17. julija na pobudo Verdnika z Jesenic mladinska organizacija

Spomenik na Boštjanovem Kopišču na pobočju Jelovice, ki so ga postavili leta 1959

na Bledu pred »Park-hotelom«, kjer je bil sedež nemškega gestapa, na cesti napisala parole: »Smrt fašizmu!«, »Dol s Hitlerjem!« in razmetala lističe z isto vsebino. Ta akcija je med Nemci povzročila veliko razburjenje.

*

Ustanavljanje čet' je potekalo v naslednjem zaporedju:

Dne 26. julija je bila na Veternem ustanovljena Tržiška četa, ki je štela okoli 30 mož. Komandir te čete je bil Stanoje Rodenkovič. Iste dni so ustanovili I. kranjsko četo pod Mohorjem, ki je štela okoli 15 partizanov. Komandir je bil Anton Nartnik. Temu je sledila 28. julija ustanovitev Jeseniške čete s komandirjem Poldetom Stražišarjem, ki je štela preko 50 mož. Dne 29. julija pa je nastala Jelovška četa, ki je tega dne tudi zaprsegla; ob ustanovitvi je štela okoli 50 borcev in med pripravami za napad na Begunje je narasla na blizu 90 mož, ki so sestavljali dva voda.

Naj povem, kako je zapriseгла Jelovška četa. Tega dne se nas je zbralo na Gradišču pri planini Vodice okoli 35 borcev. Stane Žagar je pred postrojeno četo v krajšem govoru opozoril na cilje našega boja. Pojasnil je glavno vsebino partizanskega zakona in vsebino zaprisege. Potem nas je pozval, da prisežemo. Preden pa je začel brati zaprisego, nas je še enkrat vprašal, če kdo misli, da bo to zanj pretežko. Vsi smo molče prikimali, da soglašamo. Nato je začel izgovarjati besede prisege, mi pa smo ponavljali za njim:

»Jaz, partizan osvobodilne ljudske armade slovenskega naroda... prisegam pred svojim narodom in svojimi sobojevniki..., da bom v boju za te velike osvobodilne cilje s krvjo branil čast in nedotakljivost naše partizanske zastave in da bom, če bo potrebno, žrtvoval tudi svoje življenje.«

Tako smo ustanovili četo.

Nastala je še Gorjanska četa, ki je štela okoli 20 borcev, in II. kranjska četa, ki je štela 35 borcev. V Bohinju je delovala manjša partizanska skupina, ki je štela le okoli pet partizanov.

Decembra 1941 sta bili ustanovljeni še Kokrška četa pod Krvavcem in Triglavska četa na Dovjem.

*

Po odhodu prvih borcev v partizane v drugi polovici junija so Nemci začeli na terenu zapirati vse tiste, ki so že pred okupacijo delali v naprednem delavskem gibanju — komuniste in simpatizerje, predvsem v industrijskih središčih. Julija so s tem nadaljevali in popolnoma napodnili begunjsko graščino, ki so jo izbrali za policijske zapore. V teh dneh so ustanovili tudi izredna sodišča na Bledu. Takoj nato so se razširile govorice, da bodo Nemci streljali talce. To se je tudi uresničilo. 2. avgusta so po obsodbi izrednega sodišča ustrelili v Slatni pri Begunjah prve štiri talce. Zaradi pretnje o nadaljnjem streljanju je pri partizanih in ljudeh na terenu, ki so imeli svoje zaprte v Begunjah, začela rasti splošna težnja, da bi zapornike osvobodili. Pripravljenost ljudi za to akcijo je zajela celotni zgornji del Gorenjske. S partizani pod Storžičem in na Jelovici nas je vsak drugi dan povezoval Tine Teran, ki je bil kurir Tržiške oziroma Kranjske čete in bil posebno zadolžen za to. Razpoloženje za napad je bilo zelo dobro.

Čete so že med svojim ustanavljanjem začele z akcijami. Tržiška četa je 30. julija obstreljevala nemško žandarmerijo v Križah. Isto noč je partizanka Tomčka Mokorel, ki je bila s skupino borcev, vrgla bombo v stanovanje nemškega župana v Tržiču; bomba zaradi nepravilnega ravnanja z njo ni eksplodirala. Partizani so razbili ob cestah vse usmerjevalne table z nemškimi napisi, ki so jih Nemci malo prej postavili, ter izvedli več manjših, a pomembnih akcij. Jeseniška četa je 31. julija minirala most v Mostah in v Gozd-Martuljku, nekaj dni za tem pa električno centralo v Zasipu. Skupina partizanov Jelovške čete je skupaj z organizacijo SKOJ iz Dobrave pri Kropi vdrla v nemško skladišče hrane pri radovljiškem predoru. Zvezala je stražarja in odnesla preko zasilnega mostu čez Savo večje količine hrane. Druga skupina te čete je pri Dobrem polju napadla nemški osebni avto, vendar ji ni uspelo ustaviti in ga uničiti, ker ni imela avtomatskega orožja. Podobne akcije so delale tudi druge partizanske skupine oziroma čete na svojem manevrskem področju.

Prvi večji spopad z nemškim okupatorjem je doživela jeseniška četa 1. avgusta na Mežaklji. Po krajši borbi sta četa in patrola, ki je bila v noči na akciji v Mostah, napadli Nemce z boka in jih pognali v beg proti Poljanam. V tej borbi sta padla dva partizana; to sta bili prvi bojni žrtvi v Gorenjskem kotu, Viktor Arzenšek in Ferdo Koren.

V tem borbenem zaletu in vzdušju splošnega gibanja in priprav za osvoboditev Begunj sva po ustanovitvi in zaprisegi Jelovške čete krenila 31. julija s Stanetom Žagarjem z Vodiške planine preko Jelovice proti Jesenicam. Vodil naju je kurir Oskar Pogačnik. Šli smo čez Kocjamarico, Zgoško raven, Talež in ribniški most, čez Ribno za Bledom v smeri Zasipa preko Homa na Poljane ter naprej na Mežakljo. Dobili smo namreč obvestilo, da je na Obranci Jeseniška četa. Na Mežakljo smo prispeli dne 2. avgusta zgodaj zjutraj. Ko smo se že bližali taborišču, se nam je zdelo zelo sumljivo, ker je bilo vse tako tiho. Pričakovali smo, da bomo srečali kakšno partizansko patrolo. Kakih 400 metrov smo šli v precejšnjem razmaku in se le počasi pomikali proti taborišču. Bilo je popolnoma mirno, zapazili smo pa, da so poti proti taborišču močno shojene. V bližini taborišča smo ugotovili, da je morala biti četa napadena. Taborišče je bilo zelo razdejano, drevje pa prestreljeno od krogel. Postali smo še bolj oprezni. Navdajala nas je misel, da ne bi bili Nemci kje skriti, da nas morda napadejo iz zasede. Posebno je bila razdejana kuhinja. Posodo so vso prebodli z bajoneti.

Zelo previdno smo se vračali, od koder smo prišli, še bolj previdno kot prej. Na poti smo kakih 20 minut od taborišča srečali nekega gozdarja, ki je imel zvezo s partizani. Previdno smo ga vprašali, če kaj ve o partizanih. Ta nas je najprej pogledal z nezaupanjem, potem pa je začel pripovedovati, da so fašisti prejšnji dan res napadli četo, da sta dva borca padla in da se je četa umaknila proti Pokljuki. Vprašali smo ga, kako bi dobili zvezo s četo. Svetoval nam je, naj počakamo na Mežaklji do mraka, nato pa naj po določeni poti krenemo na Poljšico do Johane Mohorič, ki ima najbrž zveze z Gorjansko četo. S tem predlogom smo soglašali. Dan je bil zelo vroč, počivali smo pod silnim vtisom tragične novice. Zvečer smo se opravili na pot. Okoli 22. ure smo prišli na navedeno javko in na srečo našli tam dva partizana (Gorjanske čete). Johana je Žagarja in mene poznala že prej, ker je bila doma iz Kamne gorice. Partizana sta povedala, da je njihova četa nad Slamnikom in da se ji je pridružila tudi Jeseniška četa, ki so jo prejšnji dan napadli na Mežaklji. Takoj smo se odločili in šli z njima na pot in okoli 23. ure prispeli na Slamnike, kjer smo našli tudi Jožeta Gregorčiča. Vsi so nas bili zelo veseli.

Po krajšem posvetu, ko so nam opisali dogodke na Mežaklji, smo govorili tudi o pripravah za napad na Begunje in o ustanovitvi bataljona. Odločili smo se, da še tisto noč krenemo čez greben, pod katerim je speljan predor pri Bohinjski Beli, nato preko savskega mostu ter v smeri Kuplenika naprej na Jelovico. Ta odhod na Jelovico je poleg drugega imel namen, da tudi Jeseniška in Gorjanska četa sodelujeta pri akciji za osvoboditev Begunj, predvsem pa da se v prvih dneh avgusta ustanovi Cankarjev bataljon.

Na Kuplenik smo prispeli še pred četrto uro zjutraj in se začeli vzpenjati navkreber po strminah pod Babjim zobom. Prvi počitek in zajtrk

smo si pripravili na Oblakovi planini. Tu smo našli še komandirja Jelovške čete Jaka Bernarda in nekaj borcev, ki so odšli z nami. Povedal je, da so priprave za napad na Begunje v polnem teku.

Dne 3. avgusta okoli desetih dopoldne smo prispeli na Selško planino. Tu smo se zopet malo odpočili. Sirar Repinc na tej planini je na pregovarjanje Jaka Bernarda dal kolo sira, ki je tehtalo najmanj dvajset kilogramov. Ko smo že dobili sir, pa je od Martinčka prišel po cesti neznani turist in se nam predstavil, da je iz Kranja. V začetku smo imeli občutek, da je malo iznenaden. Ko smo se spustili z njim v pogovor in mu povedali, kaj smo, je pokazal takoj veliko pripravljenost, da se priključi narodno-osvobodilnemu gibanju. Govoril nam je, da ima že zveze z neko skupino šestih partizanov pod Sv. Joštom, ki so se pred nemškim terorjem umaknili, nimajo pa trenutno stika s partizani in da on to zvezo išče. Hitro se je znašel in se delal tudi zelo zadovoljnega, da nas je sploh iztaknil. Mi smo se nekaj časa spogledovali, ker se nam je zdel sumljiv, posebno še zato, ker je omenil, da se je na Rovtarico pripeljal po žičnici. Kmalu je opazil našo nezaupljivost in pozornost, zato je začel še bolj prepričevalno govoriti in zatrjevati, naj bomo brez skrbi, da nas ne bo nikomur izdal. Nadalje je pripovedoval, da ima možnost dobiti avtomatsko orožje in obljubil je, da ga bo s skupino, ki jo ima pod Joštom, prinesel 8. avgusta na Mošenjsko planino. Mi mu sicer dosti nismo verjeli, prav tako pa tudi nismo vedeli, kako je dejansko z njim — ali je morda sodelavec gestapa ali ne; zato smo ga pustili. Odšel je proti Rovtarici, mi pa smo krenili po gozdni cesti proti Vodiciam. Tja smo prispeli še isti dan, popoldne okoli 16. ure.

Na planini Vodice je bilo zelo živahno. Videli smo, kako prihajajo ljudje iz Kroke, Dobrave, Lipnice, Lesc in okolice, predvsem pa smo se veselili partizanov, ki so se stalno javljali. Vse je bilo v najlepšem razpoloženju, v vzdušju velikih priprav za osvoboditev Begunj. S tem namenom se je takrat priključilo partizanom samo na področju Dobrave, Kroke, Lipnice, Radovljice in Lesc okoli 40—50 novih borcev. Ta akcija je zajela okoli 15 vasi. Prav tako pa so bile priprave na terenu, v Žirovnici in okoliških vaseh, v Ribnem z okolico itd.

Spričo velikega števila partizanov na planini Vodice je nastala večja potreba po hrani. To smo večidel dobivali na Dobravi pri Kropi in okoliških vaseh. V Dobravi je bila močna partijska in mladinska organizacija. Z njeno pomočjo smo uredili tri stalne zbirne točke. Prva je bila v Miklavževčevi sušilnici, druga pri Gregoraču in tretja pri Andrejčevih vrečah. Podnevi so vaščani, seveda previdno, prinašali v ta skrivališča izven vasi hrano, mi pa smo jo vsako drugo noč odnašali. Ta preskrba je trajala do decembra 1941, ko so Nemci internirali 35 dobravskih družin in s tem organizacijo razbili. Naj pripomnim, da je bilo med partizani strogo prepovedano, jemati pri prebivalstvu karkoli brez terencev, na lastno pest ali s silo. To pravilo smo dosledno spoštovali.

3. avgusta je prispel na planino Rudi Papež, član OK KP za Kranj, ki je delal na terenu. Z njim je prispel že imenovani Tine Teran, kurir iz Tržiškega konca, ki je povedal, da sta Tržiška in Kranjska četa že pripravljene za napad na Begunje. Rudi Papež nas je ob tej priliki opozoril, da se po njegovem mnenju o tej akciji na terenu preveč govori in zato obstaja nevarnost, da bodo Nemci akcijo preprečili. V zvezi s tem je poudaril mož-

Stane Žagar

nost, da utrpimo velike žrtve. Toda kljub temu smo se dogovorili, da izvršimo napad na Begunje v noči od 5. na 6. avgust. Po tem dogovoru je Tine Teran takoj odšel, da bi v nočnih urah uspel prekoračiti Savo in priti naprej pod Storžič in o tej odločitvi obvestiti tamkajšnje partizansko vodstvo. Kakor smo bili obveščeni, je bil pod Storžičem naslednji dan ustanovljen Storžiški bataljon, ki je še isto noč krenil proti Begunjam, manjša skupina partizanov, večinoma neoboroženih, pa je ostala v lovski koči pod Storžičem.

5. avgusta je bil na Pogrošarjevi plani ustanovljen Cankarjev bataljon. Okoli 10. ure dopoldne je Jože Gregorčič postrojil borce vseh treh čet. Stane Žagar je ob tej priliki imel krajši govor, v katerem je poudaril pomembnost partizanske vojske, predvsem pa novo ustanovljenega bataljona, ki povezuje velik del partizanskih odredov in katerega operativno področje zajema Jesenice in desno stran Save tja do Selške doline. Razložil je naše cilje in povedal na kratko vsebino partizanskega zakona. Na koncu je po-

zval vse skupaj in vsakega posameznega borca, da disciplinirano izvršujejo vse naloge narodnoosvobodilnih smotrov. Bataljon je ob ustanovitvi štel okoli 120 mož, vendar skoraj polovico neoboroženih.

Zvečer pa sta krenila Bernard in Gregorčič z vsemi oboroženimi borci bataljona v smeri Begunj, da tam skupaj s Storžiškim bataljonom sodelujejo v omenjeni akciji.

Cankarjev bataljon je izbral najbližjo pot proti Begunjam, čez Fuksovo brv pod Radovljico. Eno patrolo pa so poslali že v zgodnjih popoldanskih urah proti Ribnemu in Bledu, da povede s seboj pripravljene legalce, ki so se odločili, da sodelujejo pri napadu. Za varen prehod čez mostove so bile že podnevi poslane manjše patrolje, da opazujejo določene prehodne točke. Toda zvečer v mraku so ugotovile, da so Nemci pri mostovih postavili zasede. Postalo nam je jasno, da so fašisti za nameravano akcijo zvedeli in se nanjo po svoje pripravili, tako da so preprečili prehod preko Save. Bataljonu ni kazalo drugega, kakor da gre nazaj na Jelovico.

Borci Storžiškega bataljona — kot smo pozneje dobili obvestilo — so opolnoči prispeli na dogovorjeno javko pri Begunjah, vendar, razumljivo, niso našli zveze z našim bataljonom in so se proti jutru umaknili na področje Dobrče. V zgodnjih jutranjih urah pa so kakih 300 m pod seboj videli nemško zasedo. Zato so se umaknili na Dobrčo, kjer so se hoteli čez dan zadržati. Ker so vso noč hodili, so bili vsi utrujeni, zato niso bili dovolj budni. Nenadoma so jih Nemci obkolili, napadli in razbili. Utrpeli so precejšnje žrtve. Del borcev se je ob tem napadu demoraliziral in razbežal na vse strani.

Medtem so Nemci — kakor so pozneje sporočili — napadli 5. avgusta zgodaj zjutraj tudi skupino partizanov, ki je skoraj brez orožja ostala pod Storžičem. Padlo je sedem tovarišev, ostali pa so se več ali manj razkropili na vse kraje.

Ta dva udarca, ki sta doletela skoraj istočasno partizane Storžiškega bataljona, sta bila za bataljon usodna in je s tem dejansko nehal obstajati.

*

Po vrnitvi Cankarjevega bataljona od nameravane akcije na Begunje nazaj na Jelovico se je le-ta utaboril na Pogrošarjevi plani. Komandant Jože Gregorčič je naslednji dan zjutraj odredil, naj se v vse smeri, od koder bi lahko prišli Nemci, pošlje patrolje, da nas sovražnik ne bi iznenadil. Predvsem je bilo potrebno, da patrolja pregleda Mošenjsko in Lipniško planino, kamor so večkrat zahajali sumljivi »turisti«. S to patroljo sem šel tudi jaz. Za vodiče teh patrolj smo izbrali dobre poznavalce Jelovice. Imeli smo še nalogo, da najdemo primerno mesto, kjer bi se za nekaj dni bataljon utaboril. V bataljonu je bilo takrat skoraj polovica povsem novih partizanov in je poveljstvo bataljona težilo za tem, da se bataljon organizacijsko in politično utrdi, za kar je bilo potrebno nekaj dni rednega taboriščnega življenja.

Ko se je patrolja, ki sem jo vodil jaz, vračala z Lipniške planine, se je začasno zadržala na Mošenjski planini. V času našega bivanja na planini pa je prispel tja neznani moški, oborožen, v lovski obleki, v spremstvu neke ženske. Takoj smo postali pozorni in se zanimali, kdo je. Pastir Mirko, ki je pasel na tej planini, nas je opozoril, da je to najbrž nemški vohun.

Jože Gregorčič

Naročili smo Mirku, naj preko ženske, ki jo je poznal, poskuša poizvedeti, od kod prihaja. Ženska je bila v začetku močno iznenadena, vendar je Mirku odgovorila, naj moškemu ne zaupa. Takoj smo vedeli, koliko je ura oziroma s kom imamo opraviti. Odločili smo se, da ga zastražimo, vendar tako, da to ne bo opazil. Ko je prišla Mirkova sestra iz Dražgoš, smo z njeno pomočjo ugotovili, da imamo opravka z nemškim županom iz Železnikov, ki je bil dejansko okupatorjev agent. Okoli desete ure zvečer sta »gosta« odšla na počitek v kočo, mi pa smo pred vrata postavili stražo. Ko se je zjutraj že svetlikalo, je ženska odprla vrata, zagledala stražarja — bil je to Franc Biček — in prestrašena zakričala. Njen nočni spremljevalec je takoj zagrabil svojo lovsko puško, da bi streljal, toda stražar ga je prehitel — nemški agent je obležal mrtev. Žensko smo odpeljali s seboj in spočetka pazili nanjo. Potem pa je tovarišica sprejela naše navade, postala primerna partizanka in spomladi 1942 padla v boju na rovtu pri Planici.

Drugi dan, 7. avgusta zjutraj, je bataljon krenil proti Lipniški planini. Utaborili smo se na Rženovem robu, tik ob Lipniški planini (danes nosi ime Partizanski vrh). Vseh nas je bilo okoli 120, med nami 40 do 50 mož ni bilo oboroženih. Imeli smo najrazličnejše orožje: stare avstrijske puške, »manliharce«, francoske, nemške, lovske vseh vrst; več partizanov je imelo le samokrese na boben, pištole, bajonete, nože, štilete, bombe in druga orodja in orožja. Imeli smo le kakih 20 mavzeric od razpadle jugoslovanske vojske. Naše orožje je štelo skupaj okoli 60 pušk in en mitraljez.

Utaborili smo se tako, da smo že z razporeditvijo ležišč zasedli celotni greben in vsakemu določili položaj, tako da bi bili v zelo kratkem času na položaju, če bi nam pretila nevarnost. Prvi dan je potekal popolnoma mirno. Močno nas je pretresla vest, ko smo zvedeli po zvezi iz Kroke, da so v Begunjah Nemci že drugič streljali talce. Zvečer smo se zbrali okoli ugašajočega ognja pri kuhinji, počastili spomin teh žrtev z enominutnim molkom in mrmrajoče zapeli pesem »Bratje le k soncu, k svobodi!« Obvezali smo se, da bomo te žrtve maščevali.

Naslednji dan, 8. avgusta, je straža budila patrolje že ob pol štirih zjutraj. Jaz sem spal skupaj z Jožetom Gregorčičem in Stanetom Žagarjem, toda nemirno. Patrolje so šle v razne smeri in se vrnile okoli šeste ure, ko smo prvič vstali v našem novem bivališču. Povedale niso nič novega.

V bataljonu smo imeli dva vojaška instruktorja, ki nam ju je poslal glavni štab — Franca Primožiča in Milana Švigla. Po dogovoru s štabom bataljona sta takoj začela borce instruirati v vojaškem znanju, predvsem nove partizane v ravnanju z orožjem. Prav tako je Stane Žagar, ki je bil takrat pri nas kot član glavnega štaba in član pokrajinskega partijskega vodstva, vodil s komisarji razgovor o političnih nalogah v partizanski vojski ter o njihovi povezavi s terensko organizacijo.

Lojza Pečnika smo poslali s skupino partizanov na Mošenjsko planino, če bi slučajno res tisti sumljivi »turist« prinesel avtomatsko orožje, kot je bilo dogovorjeno 3. avgusta na Sevški planini. Kuharji pa so začeli pripravljati kosilo. Življenje v taborišču se je odvijalo normalno, vsak je imel kak posel.

Okoli 10. ure dopoldne nas je nenadoma obvestila straža, da od Radovljiške planine prihaja kolona Nemcev, ki je oddaljena od našega taborišča le še kakih 500 metrov. Gregorčič je takoj sklical zbor vseh partizanov in nam sporočil odločitev štaba bataljona, da sprejmemo borbo s sovražnikom in da naj takoj zasedemo določene položaje. Komandirju straže je naročil, naj straže udarijo po sovražniku, čim bi se približal, nato pa naj se počasi umaknejo do naših položajev. Preteklo je komaj 10 minut in že so padli prvi strelji z obeh strani. Še nekaj trenutkov, pa so zaropotali štirje nemški mitraljezi. Nemci so vrgli proti našim položajem tudi nekaj tromblonk. Niso štedili municije in so zelo sistematično prodirali proti našim položajem. Borba je postajala vse ostrejša in trajala je gotovo že več kot tričetrt ure. Nemci so se nam od vseh strani močno približali ter od desne strani začeli obkrožati hrib, na katerem smo bili. Videli smo veliko nemško premoč, tako v orožju, kakor tudi v moštvu. Imeli smo takrat samo en mitraljez in še ta nam je odpovedal. Da nas Nemci ne bi obkolili, je štab izdal povelje, naj se umaknemo proti Kotliču, najvišjemu vrhu na Jelovici. To smo tudi izvršili. Na položaju so padli trije naši tovariši (Alojz Žvan, Pavle Ko-

Lojze Kebe

ren in Andrej Komar). Nemci, kakor smo zvedeli kasneje, so imeli 30 mrtvih in nekaj ranjenih.

Po tej prvi večji borbi na Rženovem robu, sedaj Partizanskem vrhu, ki jo je vodil Cankarjev bataljon, se je kakih 40 partizanov, večinoma novincev, razbežalo. Bilo je tudi več takih, ki so prišli med partizane z namenom, da sodelujejo pri napadu na Begunje. Nekateri borci so odšli na italijansko okupacijsko ozemlje, predvsem v Ljubljano, ki so jo v tem času imeli za svoje zatočišče. Mi smo jih takrat šteli za dezertarje. Določeno število borcev, ki so se vrnili domov, pa so Nemci izsledili, aretirali in ustrelili kot talce ali odvedli v nemška koncentracijska taborišča.

Glavnina bataljona se je umaknila proti Dražgoški gori in naprej na Novakovo Jelovico. Tu so ostali novinci zaprisegli. Štab bataljona je takrat odločil, da gresta Jeseniška in Gorjanska četa nazaj na teren okoli Gorij, Bleda in Jesenic, Jelovška četa pa se osredotoči na območju Jelovice kot

prej in da tu razvija svojo borbena dejavnost. En vod Jelovške čete je takoj odšel na področje Kuplenika, Ribnega, Bleda in Oblakove planine, drugi pa na teren Dobrava—Kropa—Kamna gorica.

Storžiški bataljon je dejansko obstajal samo nekaj dni. Po napadu Nemcev na bataljon pod Storžičem 5. avgusta in na Dobrči 6. avgusta je okoli 10 partizanov padlo, nekaj je bilo ujetih, kakih 20 je zbežalo, nekaj od teh tudi v Ljubljansko pokrajino, 25 pa se jih je okoli 10. avgusta zbralo v Udem Borštu, kjer je bila iz teh borcev ustanovljena nova Kranjska četa. Ti so se zadrževali v vznožju Storžiča v Udem Borštu ali okoli Okroglega in Bistrice. Ta četa je izvršila nekaj pomembnejših manjših akcij. Med drugim je razbila električno centralo pri Križah in mlin v Bistrici. Po teh akcijah so nekateri borci z vednostjo Partije ostali na terenu, večina pa je šla na desno stran Save in se priključila I. Nartnikovi četi. Skupina teh borcev pa se je v začetku oktobra 1941 vključila v Cankarjev bataljon, ki je takrat taboril na Mohorju.

V prvem množičnem valu vstaje v zgornjem delu Gorenjske, ki zajema današnji okraj Kranj, in ki je trajal nekako do meseca septembra 1941, je sodelovalo okoli 250 aktivnih borcev. Ti so bili organizirani v dveh bataljonih in sicer v Cankarjevem, ki so ga sestavljale Jeseniška, Gorjanska in Jelovška četa, ter v Storžiškem, ki so ga sestavljale Prva kranjska, Tržiška in Druga kranjska četa; poleg tega je obstajala posebej bohinjska partizanska skupina.

To obdobje je tudi zelo pomembno za razvoj KP, prav tako pa je bila organizirana že v vseh mestih in večjih središčih Osvobodilna fronta in uspešno prodirala na podeželje. Dejavnost KP in SKOJ se odraža ne samo v prihajanju novih borcev in v mobilizaciji sredstev za partizane, temveč tudi v organizaciji sabotaž na terenu in v tovarnah. Med partizani in terensko organizacijo pa je bilo vsakodnevno sodelovanje. Velike zasluge v vsem tem so imeli Stane Žagar, Tomo Brejc, Lojze Kebe in Mira Svetina iz poverjenišva CK KPS za Gorenjsko.

Za prvo obdobje ali prvi val NOB je značilna priprava napada na Begunje. Spočetka so v partizane vstopili večidel komunisti. Za to akcijo pa so se javili tudi drugi preprosti ljudje s področja od Kroepe do Lesc; več kot 15 vasi je v valu navdušenja poslalo svoje ljudi v partizansko vojsko.

*

Sredi avgusta 1941 smo se skupaj z Žagarjem in Gregorčičem namenili v jeseniški kot. Šli smo čez Fuksovo brv pod Radovljico in nato ob Savi do Most pri Zirovnici. V noči smo prekoračili potok nad električno centralo na Završnici in se ustavili na Potokih pri Cimpkovich. Ti so nas povezali z okrožnim komitejem — Karlom Prežljem in Viktorjem Kejžarjem, s katerima smo odšli v četo, ki je taborila zgoraj na planini. V četi je Stane Žagar govoril o politični situaciji v svetu, predvsem pa o aktivnosti in pomembnosti partizanov v Jugoslaviji. Poudarjal je, da mora četa povečati svojo borbena aktivnost. Zato je bilo govora o konkretnih akcijah v prihodnosti.

Naslednji dan smo nadaljevali pot čez Savo na Poljane in naprej na Pokljuko. Tu smo se sestali s poveljstvom Gorjanske čete. Dogovorili smo se, da bo Jože Gregorčič zaprisegel vse tiste borce, ki prisege do tedaj še

Rezultat sabotažne akcije Jeseniške čete avgusta 1941 — miniran stolp električnega daljnovo-
dova v Lipcah, Blejska Dobrava

niso položili. Ko smo bili v tej četi, so prišli Vencelj Perko, Ivan Tominc in Franc Krašovec. Ti so pobegnili iz taborišča Kraut. Z Venceljem Perkom smo se domenili, da prevzame mesto komisarja Jeseniške čete.

Čez nekaj dni smo nadaljevali pot proti Gorjušam, kjer smo vzpostavili zvezo s Tomažem Godcem iz Bohinja. Z njim smo se pogovarjali o političnem položaju v Bohinju, predvsem pa o nujnosti organizacije partizanske enote v Bohinjskem kotu. Za njo smo Godca tudi zadolžili.

Naslednji večer smo se napotili proti Nomenju. Tu smo se povezali s sinovoma Jožeta Ažmana, ki so ga nekaj dni prej Nemci ubili. Komunistično gibanje v Bohinju je s tem zgubilo svojega začetnika in najdoslednejšega prvoborca. Po smrti Jožeta Ažmana je naše gibanje v tem kraju nekoliko oslabelo. Sinova sta nas prepeljala s splavom preko Save. Naslednji dan smo imeli še en sestanek z Bohinjci, ki ga je organiziral Tomaž Godec v senožetih nad Nomenjem, na pobočju Jelovice. Sestanku so prisostvovali trije aktivisti iz Nomenja in dva iz Bohinjske Bistrice. Največ smo govorili o povečanju organizacije Partije in SKOJ v bohinjskem kotu ter o usta-

novitvi OF. Po 10 dneh smo se spet vrnili na Jelovico v Jelovško četo, ki je takrat taborila v Fajfi nad Kamno gorico.

Ne vem, če smo po prvih korakih partizanstva storili tedaj kakšne zaključke. Danes, ko se spominjam tistega poletja, bi dejal, da smo imeli za seboj prve boje, prve vojaške izkušnje, prve uspehe v vojni s stokrat ali tisočkrat močnejšim sovražnikom. Vsak, ki je na novo vstopil v partizane, je pomenil novo krepko postojanko tudi na terenu. Te postojanke so se neprestano množile, s tem pa tudi celotna fronta narodnoosvobodilnega boja in množična podlaga Partije, ki je ta boj vodila. V nekaterih krajih so partizani zaradi neizkušenosti in neprevidnosti utrpeli večje ali manjše žrtve. Toda odpor proti okupatorju je neprestano rasel, s tem seveda tudi vera v skorajšnjo zmago.

Veliko aktivnost je pokazala v tem času tudi naša organizacija v Škofji Loki, čeprav od tod v začetku ni bilo partizanov. Partijska organizacija, številčno šibka, je delovala zelo uspešno. Julija so ustanovili organizacijo OF, prav tako organizacijo SKOJ. Le-ta je 24. avgusta preprečila manifestacijo, ko so Nemci ustanavljali vermanshaft in so hoteli, da bi bil ta dogodek čimbolj svečano proslavljen. Mladinci so na predvečer prerezali žico, na katero so drugi dan nameravali obesiti veliko hitlerjevsko zastavo s kljukastim križem. Poleg tega so skojevci vse telovadišče, pripravljeno za prireditve, posuli z malimi letaki, na katerih so bila gesla: »Dol s fašizmom«, »Živela KP«, »Živela OF«. Nemci so v svojem besu vse, ki so naslednji dan prišli na telovadišče, z veliko brutalnostjo razgnali.

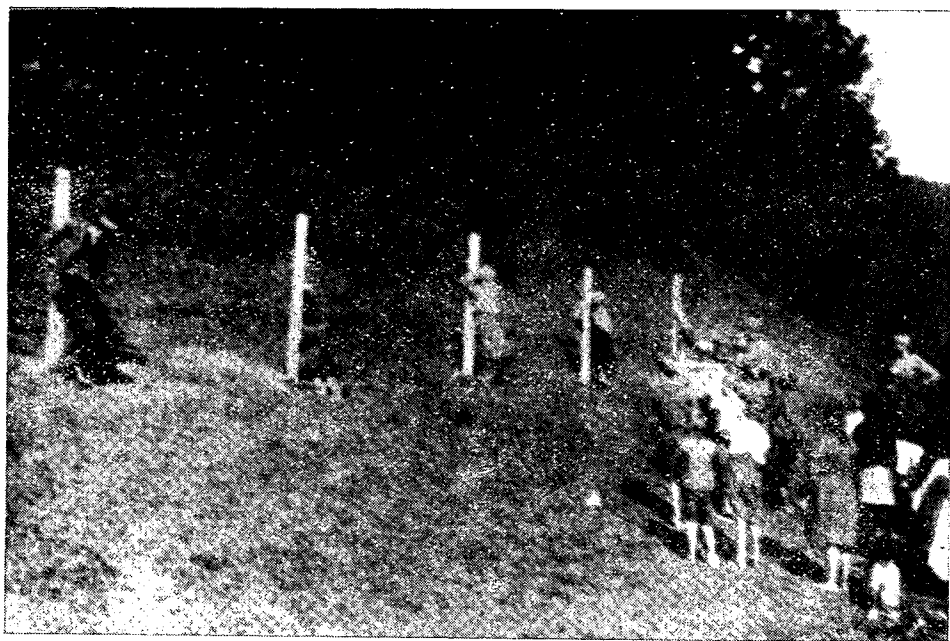
*

Po vseh teh akcijah partizanov in terenskih aktivistov in pristašev so Nemci morali na tihem priznati naraščajočo silo odpora našega naroda in NOB, zato so v tem času večkrat menjali svojo taktiko pri izvajanju svojega načrta na Gorenjskem. Začasno so prenehali z izseljevanjem slovenskega prebivalstva. Zato so namesto 100.000 Gorenjcev, kakor je bilo v prvotnem načrtu, preselili v prvem valu manj od 3.000. Okupator se je začel česče posluževati raznih kriminalnih in neznačajnih elementov kot provokatorjev. Ti so postali po njihovih navodilih zelo aktivni: zasledovali so partizane in provocirali terenske aktiviste. Proti njim smo partizani odločno in dosledno reagirali in jih tudi več kaznovali s smrtjo. To je povzročilo, da so Nemci razglasili, da bodo za vsakega tako kaznovanega izdajalca ustrelili pet, za vsakega nemškega državljana pa 10 talcev.

Te svoje odločitve so se Nemci nekaj časa tudi držali. Samo avgusta so ustrelili 10 skupin talcev ali vsega 55 žrtev. Od avgusta do decembra 1941 so fašisti v vsej okupirani Gorenjski ustrelili v 20 skupinah skupno 150 talcev. Dne 23. avgusta so ujetega partizana Milorada Stošiča v Kranju javno obesili, da ustrahujejo ljudstvo.

To je bil krvav in brezobziren teror. Demagoške obljube in izjave, s katerimi so Nemci v začetku poskušali vplivati na slovensko prebivalstvo, so spričo oboroženih bitk v gozdovih in gorovju, ob grobovih talcev in polnih ječah izpuhtele kot dim. Partizanstvo je poenostavilo vprašanje, kam in kako se odločiti Slovincu.

Seveda je treba priznati, da so fašisti s svojim terorjem avgusta 1941 delno in trenutno paralizirali naše gibanje. S svojimi metodami in ofen-

Streljanje talcev v Gorjah pri Bledu 28. avgusta 1941.

zivnimi akcijami predvsem na levi strani Save od Trziča do Kamnika in do Zasavja so nemške oblasti utegnile, da prizadenejo partizanskemu gibanju precejšnje udarce. Mnogo manj sreče pa so imeli zoper gibanje na desni strani Save. Zato se partizani v drugi polovici avgusta in v septembru omejujejo večinoma na diverzantske akcije in na kaznovanje izdajalcev ljudskega odpora.

Toda fašističnim razbojnikom se ni posrečilo zatreti osvobodilnega gibanja.

V začetku septembra sta prišla na Dobravo pri Kropi Lojze Kebe in Tomo Brejc. Čakal sem ju. Dan smo prebili skupaj na Grilovem skednju, nato pa sem oba odvedel v Jelovško četo, kjer sta se takrat zadrževala tudi Jože Gregorčič in Stane Žagar. Seznanila sta nas s trenutno situacijo na Gorenjskem in v Sloveniji, kakor tudi na frontah. Posebno sta poudarjala, da je treba povečati borbeno aktivnost partizanov. Drugi dan je imel Tomo Brejc pred četo zelo prepričevalen in navdušujoč govor.

V Kranju in Trziču, na Jesenicah in v Škofji Loki so se zelo razvile organizacije KP in OF. V Kranju ni bilo podjetja, kjer ne bi bilo organizacije KP ali OF, prav tako v okoliških vaseh. Podoben razvoj je bil tudi v drugih krajih Gorenjske.

*

Nastopajoča jesen leta 1941 se je zelo hitro pomikala v zimo. Noči so postajale vedno daljše in hladnejše. Gozdovi so porumeneli. Vsako jutro je po jasnih nočeh padala slana, počasi je začelo že zmrzovati. Pogosto je

tudi deževalo. Partizane je nadlegovalo hladno in vlažno vreme. Čeprav smo se skušali prilagajati naravnim okolnostim in življenju na prostem, smo začeli pogosteje razmišljati o bližajoči se zimi in o problemih, ki bodo z njo prej ali slej nastali. In vendar govorijo dejstva, da se je tedaj na Gorenjskem začel nov val osvobodilnega boja, ki je bil na krepkejših organizacijskih osnovah kot prvi. V partizane so spet začeli prihajati novi borci. Partizanske akcije so postajale številnejše.

V tem času je poveljstvo Cankarjevega bataljona odredilo, da naj prideta Jelovška in Jeseniška četa, ki sta sestavljali bataljon in sta do tedaj operirali vsaka na svojem terenu, spet pod neposredno operativno vodstvo z namenom, da bataljon nastopi v večjih ofenzivnih akcijah. Bataljon se je v začetku oktobra ponovno koncentriral na Malem vrhu pod Jamnikom in od tu izvršil pomembno akcijo na Remčevo žago v Radovljici, ki je delala za Nemce. Pogorelo je več tisoč kubičnih metrov lesa, dva ujeta Nemca pa so partizami odvedli s seboj. Naslednji dan so Nemci aretirali moje starše, dva brata in sestro s pretajo, da jih bodo postrelili kot talce, če se Nemca, ki smo ju odpeljali, čez dva dni ne vrneta. Nekaj dni sem preživel v stalnih mislih na družino, če morda Nemci res niso izvršili tega zločina. Vsako vest, ki je prišla s terena, sem nekako s strahom in nestrpnostjo pričakoval.

Drugi dan po tej akciji se je bataljon pomaknil proti Selški dolini z namenom, da si najde primerno mesto, od koder bo najlažje razvijal svojo vojaško dejavnost. Ustavil se je na Mohorju, ki leži nekako sredi Gorenjske. Od tod je mogoče zelo hiter dostop do Kranja, a po grebenu Križne gore do Škofje Loke. Prav tako dober je bil dostop do Kroke in maprej do Bleda in Jesenic in v zgornjo savsko dolino; preko Dražgoš in Jelovice je pot vodila v Bohinj itd. Ker so okoli Mohorja precej pogosto posejani gorski zaselki, tudi nismo imeli večjih težav s prehrano. Gorski kmetje so nam bili od vsega začetka zelo naklonjeni, pomagali so nam oskrbovati se s hrano, v zimskem času pa so nam delali pota in za nami brisali sledove v snegu itd.

Taborišče smo si uredili na severovzhodni strani Mohorja, kjer teče majhen studenec. Pripravili smo si skromna ležišča, ki smo jih izolirali od zemlje s slojem majhnih smrekovih vejic. Za streho smo izrabili smrekovo lubje. Le posamezniki so si za streho razpeli šotorska krila od propadle jugoslovanske vojske. Ker nas je bilo v taborišču okoli 70, vsako ležišče pa je zajemalo samo po 4 ali 6 borcev, je tabor dobil videz pravega maselja. S položajem smo bili kar zadovoljni. Težko bi nas bilo neopazno obkoliti. Z malim številom straž smo lahko zavarovali taborišče pred morebitnim nenadnim napadom okupatorja.

V drugi polovici oktobra — zelo zgodaj za naše razmere — je zapadel sneg. Ohležalo ga je več kot 50 cm. Prvič smo taborili na prostem v hladu, ki nam ga je prinesla zima. Naši šotori seveda niso bili zaprti. Hladni zimski vetrovi so prepihavali vsevprek. Počasi smo se navadili na slabše in hladnejše vreme. Ponoči smo se stiskali drug k drugemu in se obračali z enega boka na drugi »na komando«, kakor smo se izražali. Čevljev si nismo več sezivali, ker je bila nevarnost, da bi nam omrznili in bi jih zaradi tega ob slučajnem iznenadenju ne mogli obuti.

Padli partizani in partizanke Storžiškega bataljona pod Storžičem 5. avgusta 1941

Poseben problem so bili sledovi, ki smo jih puščali v snegu. Kmetje so na našo željo takoj, ko je zapadel sneg, odšli z živino v gozd, posekali nekaj dreves in nam s tem napravili pot. Tako smo se brez nevarnosti lahko povezovali s terenom.

Konec oktobra sta me Stane Žagar in Jože Gregorčič poslala na Dobravo, da dobim zvezo s tamkajšnjim članom OK Rudijem Papežem. Odnesel sem pisma, maslovljena na okrožni komite Jesenice, kakor tudi šifrirano pismo za Ljubljano. Zvečer sva se našla z Rudijem pri Grilovih na Dobravi, ker je bilo zunaj že preveč hladno. Pisma je namreč drugi dan odnesel Ivan, sin Grilovih, na zvezo v Kranj. Ko sem pošto oddal, me je Papež obvestil o dogodkih v tem kraju. Dogovorila sva se tudi, da bodo terenci čez dva dni dostavili hrano za bataljon na določeno mesto na Brezovici.

Mislil sem se takoj vrniti nazaj na Mohor, kjer je taboril bataljon, pa me je Papež opozoril, da bo naslednji dan dobil iz Ljubljane novo partizansko literaturo. Tega smo zelo potrebovali in zato sem se odločil, da ostanem na Dobravi do naslednjega večera. Papež, ki je stalno delal na terenu, je imel v senu pri Kosmu na Dobravi svoj bunker, kjer se je zadrževal čez dan. Ugibala sva, ali naj grem tudi jaz v ta bunker, ali naj najdem kakšno drugo zatočišče do naslednjega večera. Končno sem se odločil, da grem na sosedov skedenj, češ, če slučajno enega Nemci dobijo, pa morda drugega ne bodo. Nič hudega sluteč sva se poslovila in se dogovorila, kje se dobiva naslednji večer ob pol osmi uri.

Okoli tretje ure ponoči, ko sem spal na Jurjavčevem skednju, sem

zaslišal močno štokljanje po vasi in sem bil kaj hitro uverjem, da so to Nemci. Spodaj pod Jurjavčevim skednjem so se ustavili, razdelili na patrolje, ki so imele nalogo zastražiti vse hiše. Na vsak vogal hiše so postavili policista. Prepričan sem bil, da je vse izdano, toda kaj storiti? Vedel sem, da pobegniti ne morem, ker je ravno pred vrati stal nemški stražar. Globoko sem se zaril v seno in čakal, kaj bo. Pri tem mi je pomagal domači sin Jože. Seno, kjer sem bil zakopan, je narahlo posul s poprom, da me policijski pes ne bi izsledil. V jutranjih urah so Nemci začeli s preiskavo od hiše do hiše. Uporabljali so tudi pse. Okoli 10. ure dopoldne so prišli do mesta, kjer je Papež imel svoj bunker. Izsledil ga je policijski pes. Poslušal sem velik ropot in vpitje: »Imamo ga.« Še vedno sem tiho čepel v sredini sena in razmišljal. Vedel sem, da so Papeža ujeli, nisem pa vedel, če bodo s preiskavo nadaljevali ali ne. Kaj če zažgo hišo, kaj bo tedaj z menoj? Toda kmalu je vse potihnilo, mene pa je sin Jože okoli 13. ure obvestil, da so Nemci odšli in s seboj odpeljali člana OK Rudija Papeža.

Ko se je zmračilo, sem dobil od Jožeta Šlibarja predvideno literaturo, za katero sva se prejšnji večer dogovorila s Papežem. Imel jo je že skrito pri Matajevi šupi. Potem pa sem se napolnil na Mohor do bataljona, da obvestim Žagarja in Gregorčiča, kaj se je zgodilo.

Na Mohorju se je Cankarjev bataljon zadržal več kot dva meseca. Čeprav je to pomenilo dolgo dobo in so tudi kmetje večkrat zahajali v gozd, nas nihče ni izdal. Večkrat so nas okoliški prebivalci celo opozorili, če nam je pretila nevarnost. Ker smo izvedli več akcij, so Nemci pogosto prihajali v našo bližino, niso pa mogli taborišča odkriti. V tem času je prišel na pobočje Mohorja nad vasjo Log tudi Tomo Brejc skupaj s Stanetom Bečanom, članom OK Kranj, kjer smo imeli daljši sestanek in se predvsem pogovarjali o problemih v Kranju.

Z izhodiščne točke Mohorja je bataljon izvedel za tiste čase več zelo pomembnih akcij, ki so močno razgibale teren. Ob tej razgibanosti je več novih borcev stopilo v partizane. Patrolja štirih mož je iz Selške doline prinesla dve strojni puški, druga patrolja pa je spet prinesla težki mitraljez »Schwarzlose«, kar je omogočilo, da se je udarna sila bataljona močno povečala. Bataljon je 11. novembra organiziral večjo akcijo, da nabavi hrano in sicer v Zapuže pri Begunjah. Iz Resmanovega mlina so borci naložili na kamione 56 vreč moke. Istočasno je druga skupina borcev napravila naskok na mesarsko podjetje Duple, od koder smo si nabavili potrebno mast in meso. Bataljon je namreč močno narastel in smo se morali posluževati tudi podobnih virov prehrane. Tako nabavljeno hrano so borci s kamioni prepeljali skozi Kranj in naprej po Besniški dolini na Log, kjer smo jo vskladiščili na Novakovem kozolcu. Nemcem se takrat niti sanjalo ni, da se partizani s kamioni vozijo skozi Kranj.

Pod vodstvom komandanta Gregorčiča je oddelek borcev 18. novembra požgal cestni most na Praprotnem in s tem za nekaj dni prekinil promet v Selško dolino. Ta akcija je preprečila prav tedaj nameravano izselitev nekaterih vasi iz Selške doline. Naslednjega dne je vod Jelovške čete napadel sovražne telefoniste v Česnjici, prav tako v Selški dolini, in jih hotel razorožiti. Prišlo je do težke borbe in vod se je zaradi boljšega položaja okupatorja proti jutru moral umakniti.

Nemški fašisti so 23. avgusta
1941 javno obesili v Kranju
Milorada Stošiča, partizana
Kranjske čete

Dne 1. decembra 1941 so naši borci s pomočjo terenskih aktivistov s smrtjo kaznovali 7 okupatorjevih sodelavcev, ki svojega izdajstva kljub mnogim opozorilom niso opustili. Med njimi so bili trije iz mojega rojstnega kraja Dobrave in okolice. Tudi ob tej priliki so Nemci pretili, da bodo postrelili tiste družine, ki imajo svojce v partizanih. Spet sem mnogo mislil na svojo družino, ki je takrat še vedno bila zaprta v Begunjah. 5. decembra sem zvedel, da so za to partizansko akcijo Nemci ustrelili 28 talcev v Dragi, med njimi mojega brata Antona in še tri druge moje prejšnje sodelavce iz Dobrave. Ta vest me je močno pretresla, toda v meni je povzročila še večje sovraštvo do okupatorja. Hkrati so Nemci iz moje rojstne vasi Dobrave pri Kropi aretirali 35 družin ter jih odvedli nekaj v Št. Vid, ostale pa v Begunje. S tem pogromom je okupator v tem kotu prizadejal NOB precejšen udarec. Vas Dobrava z okolico je bila namreč najboljše organizirana od začetka odpora. Prebivalci tega kraja so večje

partizanske skupine na tem področju, Jelovško četo, od časa do časa tudi Cankarjev bataljon, preskrbovali s hrano. Ker okupator ni mogel odkriti organizacije, se je ob justifikaciji treh izdajalcev maščeval nad vaščani Dobrave s tem, da jih je zaprl in izropal vse njihovo premoženje.

*

Konec novembra 1941 so se začele intenzivne in konkretne priprave za široko ljudsko vstajo na Gorenjskem. Te priprave so se vodile na terenu in med partizani pri neposredni udeležbi vodilnih tovarišev — Staneta Zagarja in Lojzeta Kebeta.

Spominjam se sklepov, ki smo jih tedaj sprejeli in izvajali. Tako je poveljstvo sklenilo, da odpravi brez odlašanja dvanajst borcev v jeseniško-blejski kraj, kajti po odhodu Jeseniške in Gorjanske čete so na tem področju večidel ostali le terenski aktivisti. Skupini smo dali nalogo, da mobilizira nove borce za partizanske enote. Sam bataljon naj bi v svojem dotedanjem okolišu izvršil še nekaj akcij, potem pa bi se odpravil na pohod v Selško in Poljansko dolino, da mobilizira novo popolnitev in dvigne ljudsko vstajo v teh dolinah.

Dogodki so pospešili odhod Cankarjevega bataljona s področja Mohorja. V začetku decembra je namreč zapadel nov sneg in to priložnost so Nemci izkoristili, da bi nas odkrili. Poslali so več patrol. Tudi na Mohor je prišlo okoli 40 mož, ki pa smo jih pravočasno opazili. Postavili smo jim zasedo na vrhu hriba, pod katerim je bilo naše taborišče. Ko so Nemci prišli po snežni sledi do poti, ki je peljala v taborišče, smo jih iz zasede napadli. Nekaj jih je padlo, ostali pa so se spustili v beg.* Odločili smo se, da gre takoj cel bataljon v Selško in Poljansko dolino, kot je bilo že prej določeno.

Prav v tem času pa smo dobili obvestilo od terenskih aktivistov iz Kranja (Staneta Bečana), da so na področju Šenčurja in okolice stopili v partizane novi borci, ki so se utaborili pod Krvavcem. Okoli 10. decembra so organizirali Kokrško četo, ki je tedaj narasla do 15 mož.

Na poti v Selško dolino smo hoteli med Selcami in Dolenjo vasjo prekoračiti cesto in nadaljevati pot proti Goliškemu mostu. Sredi polja, ko je čelo kolone prišlo malone do ceste, smo opazili na cesti proti Dolenji vasi sumljive sence. Ko pa so se te sence začele premikati, ni bilo več težko uganiti, da je nemška patrolja, saj zaradi pozne policijske ure ni smel nihče od prebivalcev biti kjerkoli na prostem. Snega je bilo v Selški dolini nekaj manj kot na Mohorju. Komandant Gregorčič je našo kolono ustavil. Nekaj časa smo opazovali drug drugega. Očitno so bili tudi Nemci iznenadeni. Nato je Gregorčič ukazal, naj vsi ležemo na tla, mitraljezce pa opozoril, da se pripravijo na strel. Iz nemške patrolje je zadonel rezek glas: »Kdo je: Streljal bom!« Hkrati je nemška patrolja ustrelila v zrak. V tem trenutku so zaropotali naši trije mitraljezi in nemška patrolja je brez odpora pobegnila proti Dolenji vasi.

* Tudi dva naša sta bila ranjena, med njima Viktor Stražišar, kateremu je krogla šla skozi vrat tako posrečeno, da je ostal v četi, bil z njo na vseh pohodih in »stoje« ozdravel, kakor smo govorili. Edino zdravniško pomoč sta predstavljala dva obliža na ranah.

Most v Praprotnem, Selska dolina, požgan od partizanov novembra 1941

Nadaljevali smo pot proti Golici in prešli Spodnjo, nato še Zgornjo Golico, kjer smo se ustavili za kakih petnajst minut. Zatem smo šli naprej proti Stirpniku, kamor smo prispeli 10. decembra ob jutranjem svitu. Naslednjega dne smo okoli desetih dobili obvestilo, da se po dolini Luše pomika kolona Nemcev, ki šteje več kot 50 mož. Takoj smo se iz hiše pomaknili v bližnji gozdček nad vasjo in podvojili straže. Ker pa do večera nismo izvedeli nič posebnega, je štab bataljona odločil, da se pomaknemo v vas Rovte nižje Miladega vrha pod blegoško cesto. Vladalo je stanje popolne pripravljenosti.

Noč med 11. in 12. decembrom je potekala zelo mirno. Zjutraj so se patrole vrnile in miso vedele nič novega povedati. V zgornji lini Debeljakovega skednja smo postavili opazovalce z daljnogledom. Od tod je bil lep pregled daleč naokoli, predvsem pa na blegoško cesto. Okoli desetih dopoldne nam je stražar iz opazovalnice sporočil, da gre iz vasi Zaprevalj proti Rovtam po blegoški cesti 52 nemških policistov. Komandant Jože Gregorčič in komandir II. čete Jakob Bernard sta takoj odšla na opazovalnico, da se prepričata o vesti. Ko sta prišla nazaj, je komandant ukazal zbor bataljona in sporočil povelje, da gremo na blegoško cesto, počakamo policiste ter jih potolčemo. Vsi borci so to vest z navdušenjem pozdravili in takoj smo se napatili k mestu, ki je bilo določeno za zasedo.

V desetih minutah smo bili pripravljeni za strel. Gregorčič in Bernard sta se postavila na desno stran zasede. S te strani je imela priti nemška patrolja. Borce je poveljstvo opozorilo, da ne sme nihče prej streljati na

fašiste, dokler ne bo dal znaka bodisi Gregorčič ali Bernard. Posebej je povelje nalagalo borcem, da ne streljajo v prazno, temveč naj bodo čimbolj precizni. To tudi ni bilo težavno, saj smo bili na nekaterih mestih oddaljeni komaj 20 do 40 m od ceste, po kateri so prihajali Nemci. Pričakujemo torej trenutek, da se izza ovinka pojavi nemška patrolja. Napetost raste. In res, z desne strani se pojavi nemška patrolja predhodnica, ki se previdno ozira na vse strani. Kakih 20 m za njo koraka glavna kolona.

Čelo kolone je že skoraj prispelo do konca naše zasede. V tem trenutku plane iz grmovja zajec ter skoči skozi nemško kolono in zaplava po snegu na njive, ki so bile pod cesto. Nemci spustijo svoje policijske pse v lov za zajcem. Vsi so se s hrbti obrnili k naši zasedi, le nekaj metrov nas je ločilo. V trenutku, ko so se Nemci najbolj krohotali bežečemu zajcu in gonji za njim, zaregljajo naše strojnice in puške. Iznemada Nemci begajo sem in tja, večina pa jih je že ob prvih rafalih popadala. Le patrolja, ki je bila spredaj, se je zavlekla pod cesto, začela streljati proti naši zasedi in nam prizadejala nekaj žrtev. Padel je Jože Saksida, partizan z Bleda. Spopad je trajal dobrih deset minut. Ko je velika večina Nemcev obležala mrtva, smo z jurišem pregnali še tistih nekaj nemških policajev, ki jim je uspelo skriti se oziroma najti primerne zaklone. Ti so se sicer počasi umikali proti dolini Luše, a so še vedno streljali nazaj. Zavarovali smo se pred njimi in pobrali plen. Nekateri borci (Biček in Perko) pa so jurišali za umikajočimi in jih pognali v beg.

To je bila uspešna akcija blizu Rovt na blegoški cesti. Rečemo lahko, da je to bila največja akcija gorenjskih partizanov v letu 1941. Padlo je 46 Nemcev, zaplenili smo 3 mitraljeze, 3 brzostrelke, 38 pušk, 6 pištol, večje število ročnih bomb in municijo. Poleg tega smo zaplenili razno opremo, kakor torbice, pasove, telečnjake in drugo. Ta plen je gorenjskemu partizanstvu, predvsem Cankarjevemu bataljonu, ki je takrat predstavljal največjo udarno silo na Gorenjskem, ustvaril mnogo boljše pogoje za nadaljnje partizanske boje. Pred akcijo so borci nosili najrazličnejše puške, od francoskih, avstrijskih, lovskih do drugih starih »gasarjev«, za katere so imeli le nekoliko nabojev, itd. Gotovo bi našli 15 vrst različnega orožja. S tem plenom pa smo že postali prava partizanska vojska, saj smo na vsakega osmega partizana imeli tudi po eno avtomatsko orožje. Ta akcija je povečala moč partizanske vojske ter našla odmev po vsej Gorenjski.

Še isti večer je bataljon nadaljeval pot v smeri Martinj vrha in nato v Poljansko dolino. Nočeval je nekaj ur na Martinj vrhu. Tu smo pri Bohinjcu pustili ranjena borca Jakoba Šalamona in Franca Drobniča, oba z Jesenic, nato pa smo se usmerili proti Srednji vasi v Poljanski dolini. Ko smo prispeli do ceste Poljane—Gorenja vas, smo nenadoma zagledali iz poljanske smeri žaromete nemških avtomobilov. Stisnili smo se k cesti in počakali, da se je osem avtomobilov odpeljalo mimo. Prepričani smo bili, da so nas Nemci hoteli napasti zaradi akcije v Rovtih. Z zadovoljstvom smo se posmehovali, ker smo se jim spretno izmaknili.

Čim so kamioni odšli, smo že nadaljevali pot čez cesto proti Žabji vasi in navzgor v Vinharje. Tu smo dobili zvezo z Brdarjevim Pavletom in po njem s terensko organizacijo, ta pa nas je povezala z Maksom Krme-ljem, ki je bil takrat sekretar rajonskega komiteja KPS za Škofjo Loko.

Nemški vojaki ob truplih padlih nemških policistov po uspešnem napadu Cankarjevega bataljona 12. decembra 1941 na nemško kolono pri Rovtali v Selški dolini

Brdarjev Pavle nam je povedal, da je na Polhovcu partizanska četa, ki je baje prišla iz Polhovgrajskih Dolomitov. Bataljon je takoj krenil v to smer in proti večeru 14. decembra smo že prispeli na Polhovec oziroma vzpostavili zvezo s četo. Ugotovili smo, da so to borci I. in II. Kranjske in Tržiške čete kakor tudi čet, ki so bile prej v sestavi Kamniškega bataljona. Utaborili smo se pri kmetu Presečniku, kamor je 18. in 19. decembra prišel tudi Stane Žagar, ki so ga zadnje dni novembra pozvali v Ljubljano, da poroča Glavnemu štabu o položaju na Gorenjskem. Med prebivalci Poljanske doline, kamor smo prišli, je vladalo odlično razpoloženje za odpor nemškemu okupatorju. Bataljonsko poveljstvo je takoj skupno s Stanetom Žagarjem, Lojzetom Kebetom, ki je prišel s terena, in s političnim vodjem Poljanske doline Maksom Krmeljem začelo pripravljati akcije, povezane z množično mobilizacijo v partizane. Prebivalci Poljanske doline so namreč imeli mnogo orožja, ker so tu razpadle posadne enote bivše jugoslovanske vojske. To je razpoloženje še izboljšalo. Vplivale so seveda tudi uspešne akcije, ki jih je v preteklih dneh decembra izvedel Cankarjev bataljon, posebno pa akcija v Rovtali. Za to akcijo je kasneje IO OF odlikoval Cankarjev bataljon s slovensko partizansko zastavo.

Prvo večjo akcijo v Poljanski dolini je izvedel vod pod komando vodnika Franca Bička. Vdrl je s svojim vodom na žandarmerijsko postajo v Poljanah in zaplenil precej orožja, municije in druge opreme. Borci so odnesli tudi nekaj nemških vojaških uniform.

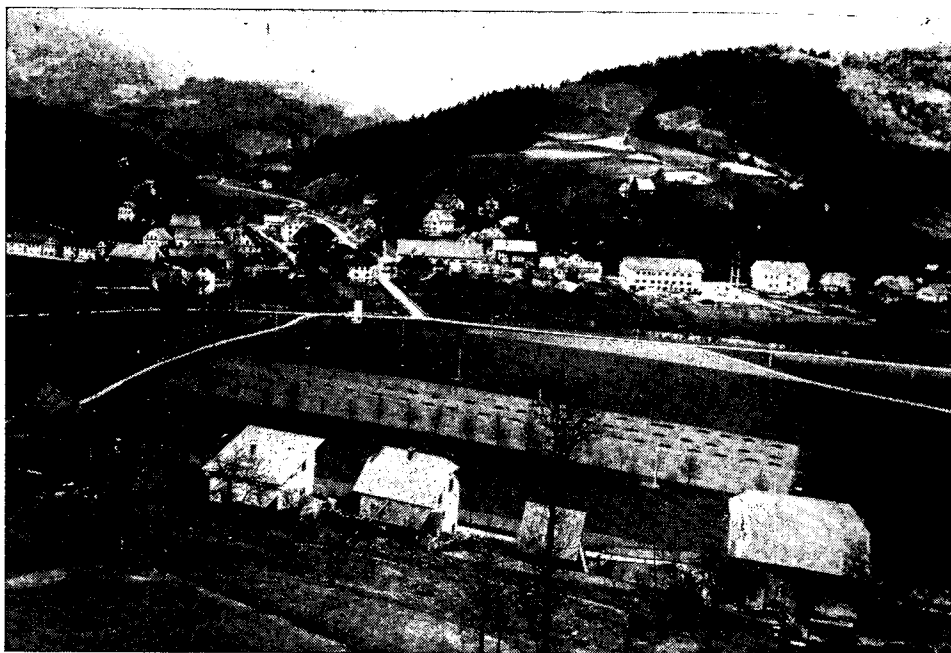
18. decembra je vdrlo 8 gestapovcev v Mišničarjevo hišo v Škofji Loki in aretiralo dva brata Kavčiča. Tretji brat, Pavle, se je takrat izognil aretaciji in odšel v partizane. On nam je tudi sporočil to vest. O teh dogodkih nam je v štab pisal še Sveto Kobal, skojevski aktivist iz Škofje Loke. Oba sta trdila, da nameravajo Nemci aretirana brata Kavčiča takoj odpeljati v Begunje. Predlagala sta, da bi ju osvobodili, in sicer v nedeljo zvečer, ko bo nemška policija z gestapo vred najmanj budna.

Komandant bataljona Jože Gregorčič je ta predlog vzel zelo resno in pripomnil, da bi ga verjetno lahko izvedli, posebno še zato, ker so partizani v Poljanski dolini zaplenili nemške uniforme. Takoj se je vnel razgovor, kdo naj bi to nevarno akcijo vodil. Tako Žagar kakor tudi Gregorčič sta menila, da bi drzno akcijo izvedli partizani, preoblečeni v nemške uniforme; morali bi pa znati nemško in se zelo dobro pripraviti. Prostovoljno se je javil Alojz Pečnik, vodnik voda III. čete, ki je znal nemško. Preoblekel naj bi se v nemško oficirsko uniformo, spremljal naj bi ga Franc Štular kot podoficir, a Jaka Božnar, ki se je prostovoljno javil, maj bi prevzel vlogo aretiranega tihotapca, katerega bi prva dva peljala v zapor. Ta načrt je obveljal. Sveto Kobal se je takoj vrnil v Škofjo Loko, da akcijo organizacijsko pripravi. Pavle Kavčič pa je Pečnika, Štularja in Božnarja vodil do Škofje Loke, do predmestja, naprej pa so jih peljali terenci, ki jih je organiziral Sveto Kobal. Kobal je poleg organizacije vse zadeve prevzel tudi nalogo, da Pečniku pred zapori sporoči, če je vse v redu. Akcija se je razvijala točno po načrtu in vsa trojica je 21. decembra ob osmi uri zvečer potrkala na vrata zaporov. Odprli so jih in to je bilo zadosti. Pečnik je od paznika zahteval ključe in jih tudi dobil, čeprav se je paznik obotavljajal. Pobeg je bil zagotovljen. Vendar sta v tem iznenadenju od zapornikov pobegnila samo Franc in Jože Kavčič, ki sta pričakovala, da bo verjetno napravljen poskus njihove osvoboditve. Nemci se v začetku niso znašli, niti niso vedeli, za kaj gre. Z zamudo so dali znak za alarm in čez nekaj minut so že križarile motorizirane enote vojske in policije v Škofji Loki. Partizani so seveda pravočasno odšli in slavili zmago. Ta akcija je močno odjeknila po vsej Gorenjski ter dvignila vero v moč partizanske vojske, kakor tudi v njeno osvobodilno poslanstvo.

*

V tem času je štab bataljona skupaj z Maksom Krmeljem in njegovimi sodelavci v Poljanski dolini organiziral množični odhod v partizane. V vsa naselja Poljanske doline je poslal patrulje borcev Cankarjevega bataljona, ki so jih vodili aktivisti iz Poljanske doline. Te skupine partizanov so pozivale na vstajo pod geslom, da bo okupator kmalu premagan in da je vse pripravljeno, pognati ga tudi iz Poljanske doline. Ljudje so se odzivali, posebno v okolici Poljan, kjer je obstajala dobra organizacija in je bilo precej orožja.

Tako se je začela poljanska vstaja sredi decembra 1941, ko je prišel Cankarjev bataljon v Poljansko dolino. Zajela je Škofjo Loko in še 49 vasi in zaselkov Poljanske ter nekaj vasi Selške doline. V partizane je stopilo 279 novih borcev. Večina je bila oborožena, borci so prinesli tudi precej avtomatskega orožja. Cankarjev bataljon je ob prihodu v Poljansko dolino imel 6 mitraljezov in 3 brzostrelke, ko pa je bila vstaja na svojem vrhuncu, je imel 24 komadov avtomatskega orožja.

Poljane nad Škofjo Loko, prizorišče ljudske vstaje v Poljanski dolini od 15. do 27. decembra 1941

23. decembra se je štab bataljona od Presečnika premaknil na Valtarski vrh h kmetu Kuširju. V tem času so partizani pod vodstvom komandirja Bernarda nenadoma napadli obmejne stražnike na Črnem vrhu. Enega od teh so ubili, drugega pa ujeli.

25. decembra je bil organiziran splošen vojaški napad na Poljane. Od terenske organizacije smo dobili obvestilo, da nameravajo Nemci izseliti vas Hotavljje. Da bi to preprečili, so partizani porušili vse mostove čez Soro od Škofje Loke do Poljan. Nemci so nekaj časa s puškami in mitraljezi odgovarjali partizanom iz poljanske postojanke, potem pa so pobegnili v nasprotni breg. Okoli 10. ure so Nemci poslali iz Škofje Loke dva oklopna avtomobila, iz katerih so sipali točo svinčenk na naše položaje. Borba je trajala od ranega jutra do večernega mraka. Isti dan so Nemci nenadoma napadli tudi partizanski tabor nad Presečnikom, kjer sta padla dva naša tovariša, med njima Janko Mlakar iz Šenčurja.

26. decembra je vladalo bolj ali manj zatišje pred viharjem. Prihajali so novi borci. Štab bataljona in poveljstvo čet sta imela zaradi tako množičnega prihoda težke organizacijske naloge in skrb, kako obvladati situacijo. Prav tako so imeli dosti dela politični funkcionarji, komisarji, politdelegati ter člani KP sploh. To pa še posebno zato, ker se je v nekaterih krajih začelo ob polaganju partizanske zaprisege pojavljati malodušje, češ da bo borba trajala dalj časa, kakor jim je bilo ob pozivu na vstajo rečeno.

27. decembra smo že ob jutranjih urah od raznih strani sprejeli obvestila, da prihajajo Nemci. To je kmalu potrdil tudi Svetko Kobal, ki je

prišel direktno iz Škofje Loke. Bataljon je takoj zavzel položaje na Pasji ravni, na Bukovem in Kovskem vrhu in na Valtarskem vrhu. Spopad z Nemci se je začel okoli 11. ure dopoldne, ko so zaropotali naši mitraljezi na Pasji ravni, nato na Bukovem in Kovskem vrhu. Zelo oster boj je trajal do večera. Nemci so na vseh odsekih močno pritiskali, toda naši borci so jih junaško odbijali in prizadejali okupatorju velike izgube. Največji pritisk je bil na Bukovem vrhu in Pasji ravni, proti večeru pa na Valtarskem vrhu, kjer je padlo več naših tovarišev. Povsod so bili Nemci odbiti in imeli so velike izgube. Tudi mi smo zabeležili več žrtev. Padlo je, kakor smo pozneje dobili obvestilo, nad 100 nemških vojakov in policistov, največ na Pasji ravni, kjer so naši mitraljezi presenetili Nemce v kolonah. Ker pa zaradi velike nemške premoči nismo mogli voditi pozicijske borbe tudi drugi dan, se je štab bataljona odločil, da se bataljon ponoči umakne iz tega področja v Šelško dolino.

Hkrati z množičnim gibanjem v Selški in Poljanski dolini se je pod vtišom aktivnosti Cankarjevega bataljona in splošnega razpoloženja na Gorenjskem razvijala vstaja tudi v zgornji savski dolini in blejsko-bohinjskem kotu — kakor sem zvedel kasneje. Tako je v prvih dneh decembra prišla na Pokljuko skupina partizanov, ki smo jo konec novembra poslali na to področje. Vodila sta jo Polde Stražišar in Stane Bokal. Po njenem prihodu so se partizani v tem kraju seznanili s političnim položajem in skupno so ugotovili, da je zelo ugoden. Razdelili so se na dva dela. Bokal je ostal na Pokljuki, Stražišar pa je svojo skupino vodil čez Savo pod Stol. S političnimi vodstvi na Jesenicah so se dogovorili, da takoj začno z akcijo za odhod v partizane in določili so zborna mesta v Ratibovcu, v vznožju Stola.

Vstaja se je začela 14. decembra. Okoli 50 mož z Jesenic in 10 iz Žirovnice se je javilo v partizane. Takoj so jih odpeljali v Cimkov rovt pod Valvazorjevo kočo.

Že med mobilizacijo je Stražišar odredil Ivana Vovka in Franca Konobelja, da gresta na Dovje in Mojstrano, da tudi tam izvršita mobilizacijo. Takoj sta krenila na pot, da bi čimprej prišla tja. Izognila sta se le Jesenicam in Hrušici, drugače pa sta jo ponoči ubrala kar po cesti. Po njenem prihodu na Dovje k Rabiču sta ugotovila ugodno razpoloženje. Določili so štab, ki naj vstajo vodi. To so bili Konobelj, Vovk in šest domačinov. Napravili so načrt za napad najprej na orožniško postajo, da orožnike razorožijo, potem pa na financarje. Vzporedno s tem so se odločili, da zasekajo cesto in železnico tako proti Kranjski gori kakor tudi proti Jesenicam.

16. decembra so začeli z vojaško operacijo. Najprej so borci pod vodstvom Vovka razorožili dva orožnika, ki sta bila pri večerji v gostilni na Dovjem. Nato je ista skupina vdrla na žandarmerijsko postajo, kjer so razorožili še komandirja. Zaplenili so 1 brzostrelko, 7 pušk, 3 pištole ter večje število nabojev in bomb. Vse tri orožnike so partizani odvedli s seboj. Nato je skupina odšla v Mojstrano, da razoroži še financarje. Preden so se za napad odločili, so dobili obvestilo, da je v postojanki le pet mož. Ko sta Vovk in Rabič planila na stražarja pred postojanko financarjev in ga razorožila, je nenadoma na njih navalila skoraj vsa posadka. Pri spopadu je bil smrtno zadet Rabič. Vovk je vrgel bombo na dvorišče in Nemce trenutno dezorientiral. To priliko je hitro izkoristil, skočil čez ograjo in pobegnil. Napad na postojanko finančne straže ni uspel.

Dražgoše pred vojno — znana partizanska hribovska vas, osvobojeno področje od 31. decembra 1941 do 11. januarja 1942, prizorišče hude bitke od 9. do 11. januarja 1942, dotlej največje na Slovenskem med NOB

Ko je Vovk šel proti Dovjemu, se je nenadoma iz jeseniške smeri zasvetilo več avtomobilskih žarometov. Po teh avtomobilih je vžgala zaseda partizanov. Avtomobili so se ustavili, se takoj obrnili ter odšli nazaj proti Jesenicam.

Proti jutru se je Vovk s svojo skupino moral umakniti na pobočje Mežaklje. Drugega ni kazalo. Konobelj pa se je skupaj z novomobiliziranci pomaknil na pobočje Karavank in tam ustanovil Triglavsko četo, ki pa je obstajala le kratek čas. Partizane je demoraliziral globok sneg in stalne pretnje Nemcev, da bodo požgali vasi in se lotili tudi drugih grozodejstev. Razmere so v celoti vplivale na novomobilizirance, da so se skoraj vsi vrnili na domove. Nemci so jih aretirali in odvedli v taborišča, devet pa so jih ustrelili.

Vstaja v blejsko-bohinjskem kotu se je razvijala zopet na svoj način. Po prihodu Bokala in njegove skupine na področje Bleda in okolice so takoj v kraju dobrih 10 minut od Zgornjih Gorij sklicali večje zborovanje aktivistov tega kraja. Prisostvovalo mu je okoli 150 ljudi iz neposredne okolice; bili so tudi delavci z Jesenic in Bohinja. Bokal jim je v navdušeno govoril, da je treba pričeti splošno vstajo. Dejal je, da imajo vsi skupaj možnost, da poženejo okupatorja iz zgornjega Gorenjskega kota. Prisotni so mačrt z navdušenjem sprejeli. Organizirali so štab za vstajo, ki ga je vodil Stane Bokal. Pomagali pa so mu Franc Potočnik, Tomaž Godec, Johana Mohorič in drugi. Takoj nato so začeli z akcijo. Del štaba je odšel nemu-

doma v Bohinj, da organizira in pripravi teren. Za središče vstaje so namreč določili Gorjuše. Do 15. decembra zvečer se je zbralo v Gorjah in okolici preko 80 prostovoljcev. Janez Žvan in Stanko Kocjančič sta jih odvedla na Gorjuše. Prav tako sta Franc Benigar in Stane Bokal zbrala na Gorjušah okoli 100 mož iz Bohinja in organizirala bataljon. Tomaž Godec je bil zadolžen za bohinsko dolino, vendar pa v svojem delu ni uspel, kakor je bilo zamišljeno. Čeprav je v vsaki vasi čakalo na zvezo večje število ljudi, pripravljenih stopiti v partizane, do tega ni prišlo, ker je vmes posegla izdaja.

Ko tako iz centralnega Bohinja niso prišli novi borci, kakor so pričakovali, je Bokal s svojim bataljonom odšel iz Gorjuš, da izvrši z razpoložljivimi silami napad na Nomenj v Bohinju. Ker so bile priprave številne in skoraj javne, so Nemci zvedeli zanje in partizane ob prihodu v Nomenj pričakali v zasedah. Bataljon je v prvem naskoku naletel na hud odpor. Ker je bil sestavljen iz samih novincev, je doživel poraz in zato se je moral umakniti nazaj na Gorjuše in na Pokljuko, od koder se je večina partizanov znova vrnila na svoje domove. Tako se je končala vstaja v blejsko-bohinjskem kotu.

Po vstaji v zgornji savski dolini in vstaji v blejsko-bohinjskem kotu je konec koncev ostala ena sama četa, sestavljena iz starejših partizanov, ki so imeli že večje izkušnje in so bili pripravljeni na boj tako proti okupatorju, kakor tudi s težavami hude zime.

Čeprav je bila vstaja množična in je zajela velik del Gorenjske ter je v njej sodelovalo z orožjem v roki okoli 700 ljudi, ki so pokazali pripravljenost za boj, je trajala kratko dobo. Vsekakor je vplivala slabost subjektivnega faktorja, ki v odločilnem trenutku ni obvladal položaja. Vplivale so pa tudi objektivne okoliščine, to je zima z globokim snegom, saj se je vstaja razvila šele decembra. Najbolj uspešna je bila vstaja v Poljanski dolini pod vodstvom Cankarjevega bataljona, ki je bil politično in organizacijsko trden in je obvladal položaj. V partizanih je ostala le slaba polovica tistih borcev, ki so med vstajo vstopili v partizanske enote.

*

Cankarjev bataljon je iz vstaje izšel močno okrepljen z novimi borci iz Poljanske doline. 31. decembra 1941 je prispel v Dražgoše. Štel je okoli 200 mož in razpolagal s 24 komadi avtomatskega orožja. Bival je od 1. do 9. januarja 1942 v osvobojenih Dražgošah, ki so jih borci in vaščani prekrstili v »Dražgoško republiko«. Od 9. do vključno 11. januarja je Cankarjev bataljon vodil tu največjo bitko, kar jih je bilo tedaj v Sloveniji. Nemci so tri dni z veliko premočjo in z uporabljanjem vseh sredstev poskušali zavzeti partizanske položaje, vendar jim ni uspelo. Cankarjev bataljon je imel svoje položaje na približno 3 km dolgi črti, od »Bičkove skale« po grebenu do Slemenca in do zaselka Peči, nato pa pod vasjo do zaselka pri cerkvi in naprej do strmin Dražgoške gore.

Bitka je trajala tri dni. Nemci so uporabljali topove in iz vasi Rudno bruhalo topovske krogle proti Dražgošam. Te krogle so že med borbo zažgale več hiš. Neka granata je vletela v hišo, polno partizanov, se zapichila v zid nad zapečkom in ni eksplodirala. V drugem primeru, nasprotno, je granata zadela mitraljezca Zajca izpod Rašice naravnost v prsi. Pri Novaku

Begunje na Gorenjskem

na južni strani Dražgoš in na Križu so fašisti postavili težke mitraljeze, ki so vodoravno sipali svinčenke v Dražgoše. S topovi in s težkimi mitraljezi so poskušali partizane paralizirati in omogočiti nemškim enotam, ki so pritiskale na vsej črti, da čimprej in čim uspešneje vdero v Dražgoše. Njihovo prizadevanje dolgo časa ni rodilo uspeha.

Čim bolj se je razvnel boj in rasel pritisk nemških odredov na Dražgoše, tem bolj so se prostovoljno vanj vpletali tudi Dražgošani, ki prej v borbi niso sodelovali. Pripravljali so zaklone iz kamnja, nosili municijo in hrano na položaje. Ponekod so starčki, starke in otroci, ki so se umaknili v kleti, celo molili na zmago partizanov.

Tretji dan so Nemci še huje pritisknili na Dražgoše, zlasti pri zaselku Jelenšce. Končno so prodrli čez Površnico in se po grapi med zaselkom Peči in Slemenom prebili do hiš na Jelenščah in s tem prišli za hrbet Bičkovemu vodu, ki se je zato moral umakniti na vrh Jelovice. Ta vod se je namreč najdlje upiral Nemcem na skali Jelenci, ki je nato dobila ime »Bičkova skala«, po komandirju voda Francu Bičku,* ki je na tej skali vodil borbo. Ko pa so Nemci zavzeli Jelenšce, so začeli od vrha močno pritiskati na zaselek Peči. Ustavil jih je naš rezervni vod, s katerim je razpolagal še štab bataljona

* Franc Biček, eden najpogumnejših partizanov, živi sedaj v Skofji Loki. Skala, ki jo je junaško branil v dražgoški bitki in ki nosi njegovo ime, pomeni trajen in neuničljiv spomenik preprostemu borcu in komandirju-partizanu.

Tudi na ostalih sektorjih je trajala bitka od opoldne do večera v zelo težkih pogojih, iz neposredne bližine, iz hiše v hišo, ob eksplozijah topovskih granat in bomb in neprestanem ropotanju težkih mitraljezov.

V mraku konec tretjega dneva smo se partizani morali pred premočjo umakniti na Dražgoško goro. Z nami je šlo na Jelovico tudi mnogo domačinov.

Ko so partizani morali pred sovražno premočjo zapustiti Dražgoše, so se Nemci znesli nad vaščani, ki so ostali doma. Najprej so ustrelili 18 domačinov na Jelenščah. Najmlajšemu je bilo šele 12 let, najstarejšemu nad 70. Zatem so začeli ropati po hišah in popivati ter požigati hiše. Dražgoše so postale en sam kres, ki je gorel skoraj tri dni. Nebo nad vasjo je bilo rdeče. Ogenj je prehajal iz hiše v hišo po vrsti, kakor so fašisti uspeli izropati premoženje Dražgošanov. Dne 12. januarja so v takratnem Prosvetnem domu usmrtili 23 domačinov. Vas so v celoti požgali, nato pa razrušili tudi zidove hiš. Velik del žena in otrok so odvedli v nemško internacijo.

S tem svojim početjem so hoteli nacisti prestrašiti Gorenjce, da ne bi dajali zatočišča partizanom, da ne bi nadaljevali narodnoosvobodilnega boja. Toda upora ni mogel zaustaviti ne teror ne preganjanje ne streljanje in požiganje.

Dražgoška bitka je bila za partizane, za domačine, kakor tudi za ostalo prebivalstvo Gorenjske velika preizkušnja, iz katere so borci in terenci izšli še bolj prekaljeni in pripravljeni za nadaljevanje boja proti okupatorju do končne zmage. Nemci so morali zaradi splošnega odpora proti okupatorju, zaradi oboroženih bojov od julija 1941 dalje, zaradi velike decembrske vstaje v Poljanski dolini, zaradi vstaje v zgornjesavski dolini in blejsko-bohinjskem kotu, kakor tudi zaradi dražgoške bitke, kar je vodila Komunistična partija, odstopiti od nameravane selitve sto tisoč prebivalstva na Gorenjskem. To je pomenilo tako za partizane kakor za vse gorenjsko ljudstvo največjo zmago.

Gorenjska je v prvem letu, letu 1941, veliko prispevala za kasnejšo zmago naše revolucije. Nemci so odgnali v begunjske zapore 1837 ljudi, talcev so ustrelili do 15. januarja 1942 skupno 228 v štiriindvajsetih skupinah, enega pa so obesili v Kranju. Mnogi slovenski patrioti so v bitkah oddali življenje za svobodo, neodvisnost in lepšo bodočnost slovenskega naroda.

Dražgoška bitka pomeni višek dotedanjega narodnoosvobodilnega boja, ki se je dejansko začel na Gorenjskem že sredi julija 1941. Ta slavna preteklost budi in hrani naš ponos ob tako pomembnem jubileju, kakor je dvajsetletnica revolucije narodov Jugoslavije.